

Regeringens skrivelse

2003/04:143

Redovisning av regeringens insatser för barn
och unga i statsbudgeten för år 2004

Skr.
2003/04:143

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Stockholm den 6 maj 2004

Göran Persson

Berit Andnor
(Socialdepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I skrivelsen lämnas en samlad översikt av regeringens insatser för barn och unga i statsbudgeten för år 2004. Redovisningen sker inte politikområdesvis, utan är tematisk utifrån olika områden i barns och ungas liv, såsom familj, hälsa, utbildning etc., och anger de olika insatser som utförs för barn och unga inom ramen för statsbudgetens olika politikområden.

1	Inledning.....	4
2	Allmänna utgångspunkter.....	5
2.1	FN:s konvention om barnets rättigheter.....	5
3	Åtgärder för att förverkliga barnkonventionen i Sverige	7
3.1	Insatser för att förverkliga barnkonventionen.....	8
3.2	Strategiska insatser för att förverkliga barnkonventionen.....	8
3.3	Direkta insatser för att stärka barns och ungas rättigheter	12
4	Barn och deras familjer	12
4.1	Insatser för barn och deras familjer	13
4.1.1	De ekonomiska familjestöden.....	14
4.1.2	Övrigt ekonomiskt stöd till barn och deras familjer	17
4.1.3	Internationella adoptionsfrågor.....	18
4.1.4	Internationella bortföranden av barn	19
4.1.5	Övriga insatser för barn och deras familjer.....	21
5	Barn med funktionshinder	22
5.1	Insatser för barn och unga med funktionshinder.....	23
5.1.1	Insatser för delaktighet och jämlika levnadsvillkor för barn och unga med funktionshinder	23
5.1.2	Insatser för delaktighet och jämlika levnadsvillkor inom skolan.....	29
6	Barnets rätt till hälsa.....	30
6.1	Insatser för barns och ungas hälsa	30
6.1.1	Insatser för hälsofrämjande levnadsvanor samt sjukdomsförebyggande arbete bland barn och unga.....	31
6.1.2	Insatser för barns och ungas fysiska hälsa.....	34
6.1.3	Insatser för barns och ungas psykiska hälsa	35
6.1.4	Insatser för en god fysisk och psykisk närmiljö för barn och unga	36
7	Barnets rätt till utbildning.....	37
7.1	Insatser för barns och ungas rätt till utbildning m.m.	38
7.2	Förskola och skola – arenor för ökad jämlikhet.....	39
7.3	Insatser inom förskolan.....	40
7.4	Insatser inom grundskolan	42
7.5	Insatser inom skolbarnsomsorgen.....	45
7.6	Insatser inom gymnasieskolan	46
8	Barnets rätt till skydd.....	46
8.1	Insatser för barn och unga i socialtjänsten	47
8.2	Insatser för barn och unga inom rättsväsendet.....	51

8.2.1	Insatser för unga lagöverträdare	51	Skr. 2003/04:143
8.2.2	Insatser för att förebygga brott bland barn och unga.....	52	
8.2.3	Insatser för barn och unga som brottsoffer	53	
8.3	Insatser för barn och unga i asylprocessen	55	
8.4	Övriga insatser till skydd för barnet.....	57	
8.4.1	Insatser mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande m.m. inom familjen	57	
8.4.2	Insatser mot sexuell exploatering m.m.	59	
9	Barnets rätt till kultur och fritid.....	59	
9.1	Insatser för barn och unga inom kulturområdet	60	
9.2	Insatser för barn och unga inom medieområdet.....	64	
9.3	Insatser för barn och unga inom fritids- och rekreatiomsområdet.....	66	
10	Barnets rätt till delaktighet och inflytande m.m.	69	
10.1	Insatser för barns och ungas delaktighet och inflytande	69	
11	Barnets rättigheter i det internationella utvecklingsarbetet	71	
Bilaga 1	Översikt av statsbudgetens utgift- och politikområden	74	
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 6 maj 2004	76	

En central målsättning för regeringens politik för barn och unga är att ett barnperspektiv, utifrån barnkonventionens anda och intentioner, skall genomsyra alla de beslut och andra åtgärder som rör flickor och pojkar upp till 18 år. Det krävs emellertid fortsatta insatser på olika nivåer i samhället för att barnperspektivet skall återspeglas i allt beslutsfattande och alla verksamheter som rör barn och unga.

Artikel 4 i barnkonventionen ålägger staten att vidta alla lämpliga lagstiftningsadministrativa och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i konventionen. I fråga om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter skall konventionsstaterna vidta sådana åtgärder med utnyttjande till det yttersta av sina tillgängliga resurser.

En grundläggande förutsättning för att förverkliga barnkonventionen är att det finns väl utvecklade basverksamheter och ekonomiska trygghets-system, som når alla barn och unga oavsett härkomst, kön, religion, funktionshinder, föräldrarnas ekonomi eller bostadsort. Den generella välfärdspolitiken utgör härvidlag en viktig grund för att kunna förverkliga barnkonventionens intentioner. Detta ställer krav på att politikområden som till stor del rör barns och ungas liv och uppväxtvillkor, bl.a. familjepolitiken, handikappolitiken, hälso- och sjukvårdspolitiken, socialtjänstpolitiken och utbildningspolitiken genomsyras av ett tydligt barnperspektiv.

Barnkonventionen kräver emellertid mer än att de basala kraven för välfärd skall tillgodoses; den kräver att det skall finnas ett barnperspektiv i alla beslut och verksamheter som rör barn och unga. Därför är arbetet med att utveckla och tydliggöra barnperspektivet viktigt även inom områden såsom samhälls- och trafikplanering, livsmedelspolitik, migrationspolitik, konsumentpolitik, miljöpolitik, kultur- och mediapolitik samt när det gäller kriminalpolitiska och straffrättsliga frågor.

Regeringen sammanställer regelbundet beskrivningar och bedömningar inom varje relevant område för att få en helhetsbild av hur barnkonventionen och dess intentioner kommer till uttryck inom olika politikområden. Under de senaste åren har två redogörelser för barnpolitiken och arbetet med att genomföra barnkonventionen lämnats till riksdagen (skr. 1999/2000:137 och 2001/02:166). I januari i år lämnade regeringen en skrivelse till riksdagen om utveckling av den nationella strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter (skr. 2003/04:47), i vilken regeringen uttalar sin avsikt att till vårriksdagen 2004 lämna en skrivelse med en genomgång av statsbudgeten för år 2004 ur ett barnperspektiv. Syftet med denna skrivelse är att redovisa en samlad översikt över regeringens insatser för barn och unga i statsbudgeten, varför den således utgör ett viktigt komplement till tidigare lämnade skrivelser.

Att tydliggöra barnperspektivet i den statliga budgetprocessen

Det pågår ett kontinuerligt utvecklingsarbete av den statliga budgetprocessen och dess olika dokument i syfte att ge riksdagen ett bättre beslutsunderlag. I detta utvecklingsarbete är det en prioriterad fråga för regeringen att tydliggöra barnperspektivet i det statliga budgetarbetet.

Att tydliggöra barnperspektivet i statens olika verksamheter är ett omfattande arbete. Barnpolitikens sektorsövergripande karaktär innebär att huvuddelen av de insatser som rör barn och unga utförs och redovisas inom andra politikområden på statsbudgeten. Under vissa politikområden är det uteslutande barn och unga som berörs, under andra är denna del mer begränsad. Ett första steg i arbetet med att lyfta fram barnperspektivet är att göra en sammanställning av vilka insatser för barn och unga som återfinns i statsbudgeten för 2004 (prop. 2003/04:1) för att på så sätt tydliggöra situationen för barn och unga inom de politikområden där de berörs. Regeringen har för avsikt att utveckla arbetet vidare med att göra barn och unga synliga i statsbudgeten. Att anlägga ett barnperspektiv är så mycket mer än att bara lyfta ut och särredovisa enskilda belopp ur budgeten.

Syftet med föreliggande skrivelse är att, som ett första steg i en utvecklingsprocess, ge en samlad översikt av regeringens insatser för barn och unga. Redovisningen sker med utgångspunkt från barns och ungas liv och tar upp områden som familj, hälsa, utbildning etc. En översikt av statsbudgetens utgifts- respektive politikområden finns i bilaga 1.

En stor del av de verksamheter som riktar sig till barn och unga ansvarar kommunsektorn för. Staten lämnar ekonomiska bidrag till kommunernas verksamhet dels inom ramen för Allmänna bidrag till kommuner (utgiftsområde 25), dels i form av specialdestinerade bidrag inom andra utgiftsområden. Regeringen lämnar årligen en översiktlig redovisning till riksdagen av hur ekonomin och verksamheten i kommuner och landsting har utvecklats de senaste åren. Regeringen ser det som en angelägen uppgift att utveckla barnperspektivet i de fakta- och statistikunderlag som bildar underlag till uppföljningar och redovisningar av barns och ungas situation på olika nivåer i samhället.

2 Allmänna utgångspunkter

2.1 FN:s konvention om barnets rättigheter

Sverige ratificerade FN:s konvention om barnets rättigheter – barnkonventionen – efter ett beslut i riksdagen den 21 juni 1990 utan att reservera sig på någon punkt (prop. 1989/90:107, bet. 1989/90:SoU28). Genom detta har Sverige åtagit sig att följa konventionens bestämmelser.

Barnkonventionen innehåller olika slag av rättigheter, dels medborgerliga och politiska rättigheter, dels ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Konventionen tar också hänsyn till barnets utsatthet och sårbarhet, vilket kommer till uttryck i de rättigheter som syftar till att ge barnet skydd mot övergrepp och utnyttjande. Barnkonventionen skall ses som en helhet och alla rättigheter är viktiga.

Barnkonventionen är inriktad på individen – den enskilda flickan eller pojken – och sakartiklarna handlar om barnets rätt att få sina grundläggande rättigheter och behov tillgodosedda.

I artikel 1 i konventionen slås fast att med barn avses varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet. Det hindrar inte att konventionen i sina olika artiklar beaktar att barn med stigande ålder och mognad ges ökande självständighet. Barnkonventionen ger dock uttryck för att barndomen är värdefull i sig och att barndomen och ungdomstiden skall värnas.

De grundläggande principerna

Barnkonventionen innehåller fyra grundläggande principer som skall vara styrande för tolkningen av övriga artiklar, men som också har en självständig betydelse. Det är principen om icke-diskriminering (artikel 2), principen om barnets bästa (artikel 3), principen om rätten till liv och utveckling (artikel 6) samt principen om rätten att få komma till tals och bli respekterad (artikel 12).

De grundläggande principerna har en egen självständig betydelse, men de skall också genomsyra de övriga bestämmelserna i konventionen, dvs. de materiella artiklarna som bl.a. handlar om barnets rätt till omvårdnad, utbildning och hälsa och rätten till skydd mot övergrepp, utnyttjande och misshandel. Det är dock viktigt att hålla i minnet att konventionen inte bara ser barnet som ett offer – eller ett möjligt offer – som måste skyddas. Den erkänner och bejakar barnets inneboende resurser som måste få sitt fria utrymme. Barnkonventionens budskap kan således sammanfattas med att *barn skall respekteras*.

Skyldighet att vidta ”alla lämpliga åtgärder”

Barnkonventionen är en bindande överenskommelse mellan de stater som har ratificerat den. Staterna är förpliktigade att vidta alla lämpliga åtgärder för att genomföra konventionen. Staten är ansvarig för att förpliktelserna fullföljs och svarar för tillkortakommanden i landet i förhållande till konventionen. Landets inre förvaltningsstruktur har därvidlag ingen betydelse. Hur staten sköter sitt åtagande bestäms av varje stat, så länge genomförandet ligger i linje med konventionens principer.

För att säkerställa barnets rättigheter krävs en kombination av åtgärder i form av lagstiftning, opinionsbildning och upplysning. Det handlar om att genomföra barnkonventionens mening och intentioner i såväl lagstiftning som attityder och praxis. Såväl myndigheter, kommuner och lands- ting som domstolar skall ta hänsyn till de rättigheter som fastslås i barnkonventionen. Det handlar således dels om att beakta barnkonventionens intentioner i olika verksamheters beslut, dels om att tillämpa den lagstiftning som har förändrats i enlighet med barnkonventionens krav. Det är också viktigt att fortlöpande vara uppmärksam på att lagstiftningen kan behöva justeras och förtydligas så att barnkonventionens anda och intentioner kommer till uttryck.

Arbetet med att förverkliga barnkonventionen och att förankra konventionens synsätt är långsiktigt och måste vara ständigt pågående.

Folkrättsligt är det Sverige som stat som är ansvarigt för åtagandena enligt barnkonventionen. Sverige företräds i det fallet av regeringen. Det är regeringen som får stå till svars för eventuella tillkortakommanden. Genom det internationella åtagandet har Sverige också förbundit sig att ha system som garanterar att alla offentliga myndigheter och andra organ inom sina respektive ansvarsområden fullföljer de förpliktelser som staten Sverige har iklätt sig genom att ansluta sig till konventionen.

De flesta verksamheter som direkt rör barn och unga finns i kommunerna och i landstingen. Här finns skolan, förskolan och skolbarnsomsorgen, socialtjänsten, fritidsklubbar, idrottsplatser och lekplatser, barnvårdscentraler och ungdomsmottagningar, men också bussar och andra kommunikationsmedel. Beslut om trafik, byggande och planering av kommunen är också sådant som påverkar barns och ungas vardag, liksom många av de beslut som fattas av statliga myndigheter och i hög grad av domstolar.

Med de självstyrande kommuner och landsting som vi har i Sverige är de medel som regeringen kan styra med främst lagstiftning inom de specialreglerade områdena, fördelning av statsbidrag och stimulansbidrag. Men även policyskapande åtgärder, metodutveckling, tillhandahållande av kunskap och kompetensutveckling är viktiga styrmedel.

De aktörer som är centrala för genomförandet av konventionen är således i första hand riksdagen, regeringen, förvaltningsmyndigheter, kommuner och landsting. Domstolarna har en viktig roll i förverkligandet av barnkonventionen, eftersom de skall tolka de olika lagbestämmelser som har tillkommit eller ändrats som en följd av införlivandet av barnkonventionen i svensk rätt.

Även frivilligorganisationer som ungdomsorganisationer, idrottsrörelsen och övriga folkrörelser, fackliga organisationer, näringslivet, media, forskare, familjer samt barn och unga själva är viktiga för att barnkonventionen skall bli förverkligad och få ett verkligt genomslag för barn och unga.

3 Åtgärder för att förverkliga barnkonventionen i Sverige

Artikel 4 i barnkonventionen ålägger staten att vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i konventionen. I fråga om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter skall konventionsstaterna vidta sådana åtgärder med utnyttjande till det yttersta av sina tillgängliga resurser. En central åtgärd i sammanhanget är att göra barnkonventionen allmänt känd bland såväl vuxna som barn (artikel 42).

Arbetet med att genomföra barnkonventionen i Sverige har gått framåt inom olika samhällsområden, inte minst på den lokala nivån. Barnombudsmannens olika uppföljningar av hur arbetet med att genomföra barnkonventionen fortskrider pekar på att kunskapen och medvetenheten om barnkonventionen och vilka krav den ställer generellt sett har ökat hos beslutsfattare och tjänstemän som arbetar med frågor som rör barn och unga. Vidare har barnets rättigheter ytterligare stärkts i lagstiftningen.

Trots att den allmänna medvetenheten och kunskapen om barnkonventionen kan sägas ha ökat i samhället, har barnkonventionen ännu inte blivit ett självklart redskap i planering och vid beslut inom något samhällsområde. Det finns ett stort behov av vägledning kring vilka frågor som är viktiga att prioritera och arbeta med när det gäller barnets rättigheter och livsvillkor.

Barnkonventionen skall vara ett verktyg i arbetet med att gradvis förbättra barns och ungas villkor inom samhällets olika områden som rör dem. Ändrade attityder, förhållnings- och arbetssätt i olika verksamheter och på olika nivåer i samhället samt kunskaps- och metodutveckling för att höja medvetenheten hos beslutsfattare och vuxna som arbetar med barn liksom hos barn och ungdomar själva är centrala för att barnperspektivet skall genomsyra alla frågor som rör barn och unga. På vissa punkter behöver också lagar, regler och praxis förändras.

3.2 Strategiska insatser för att förverkliga barnkonventionen

Regeringens strategiska arbete för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige sker huvudsakligen inom ramen för Politikområde Barnpolitik (utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg).

Målet för barnpolitiken är att barn och unga skall respekteras, ges möjlighet till utveckling och trygghet samt delaktighet och inflytande. Denna målsättning är sektorsövergripande och berör således flertalet av statsbudgetens politikområden. Barnpolitikens uppgift är att på ett strategiskt plan initiera, driva på och samordna processer med målsättningen att barnkonventionen, och dess intentioner, skall genomsyra alla delar av regeringens politik och alla samhällsverksamheter som rör barn och unga. Utgångspunkten i barnperspektivet är respekten för barnets fulla människovärde och integritet. Alla människor – stora som små – har lika värde.

Utifrån de grundläggande principerna i barnkonventionen är inriktningen på barnpolitiken att:

- Inget barn får diskrimineras på grund av härkomst, kön, religion, funktionshinder eller andra liknande skäl;
- Barnets bästa skall vara vägledande vid allt beslutsfattande och vid alla åtgärder som rör barn och unga;
- Barn och unga skall tillåtas att utvecklas i sin egen takt och utifrån sina egna förutsättningar;

- Barn och unga skall ges möjlighet att framföra och få respekt för sina åsikter i frågor som berör dem.

Dessa inriktningsområden skall inte och kan inte ses som isolerade från varandra. En förutsättning för att kunna avgöra vad som är ”barnets bästa” är t.ex. att man har tagit reda på hur flickan eller pojken själv – eller barn och unga som kollektiv – ser på saken.

Insatserna inom barnpolitiken är dels av strategisk natur, så som metodutveckling, insamlande av kunskap och informationsspridning om barnkonventionen, dels av mer konkret natur med syfte att tillförsäkra barn och unga sina rättigheter enligt konventionen.

Insatserna rör åtgärder såsom kunskapsinhämtning, metodutveckling, uppföljning och utvärdering, erfarenhetsutbyte och idéspridning, åtgärder för att stärka barns och ungas inflytande och delaktighet samt för uppföljningsarbetet när det gäller sexuell exploatering av barn.

Barnombudsmannen är en central aktör när det gäller insatser för att genomföra barnkonventionen. Barnombudsmannens anslag uppgår under budgetåret 2004 till cirka 16,8 miljoner kronor.

Barnkonventionen utgör en väsentlig grund för ungdomspolitiken. Ungdomspolitiken har således en viktig uppgift i att bidra till förverkligandet av barnkonventionen för ungdomar under 18 år. Regeringens insatser för att uppnå de ungdomspolitiska målen för ungdomar mellan 13–25 år samordnas inom politikområdet ungdomspolitik. De ungdomspolitiska målen är att:

- ungdomar skall ha goda förutsättningar att leva ett självständigt liv
- ungdomar skall ha verklig möjlighet till inflytande och delaktighet.

Ungdomars engagemang, skapande förmåga och kritiska tänkande skall tas tillvara som en resurs. Ungdomspolitiken skall uppmärksamma, ta initiativ och verka för att åtgärder vidtas i frågor som har särskild betydelse för ungdomar och ungdomars levnadsvillkor. Ungdomspolitiken skall också generera och förmedla kunskaper om ungdomars levnadsvillkor som inte erbjuds av sektorsspecifika uppföljningar.

I skrivelsen En svensk strategi för hållbar utveckling (skr. 2003/04:129) som regeringen lämnat till riksdagen lyfts vikten av satsningar på barn och ungdomar fram. Barn- och ungdomspolitik för ett åldrande samhälle är enligt skrivelsen en av de fyra strategiska framtidsfrågor som kommer att stå i fokus för regeringens politik för hållbar utveckling under mandatperioden.

En nationell strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter

Till grund för regeringens barnpolitik ligger den av riksdagen godkända strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter (prop. 1997/98:182, bet. 1998/99:SoU6, rskr. 1998/99:171). De senaste årens arbete med barnkonventionen har huvudsakligen bedrivits utifrån denna strategi.

Strategin innehåller både moment av utbildningsinsatser och metodutveckling riktade till berörda aktörer i kommuner, landsting, myndigheter och Regeringskansliet.

Medel för insatser för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter finns under utgiftsområde 9, politikområde Socialtjänstpolitik, anslaget 18:1 Bidrag till utveckling av socialt arbete m.m. För perioden 1999–2003 har sammanlagt 52,5 miljoner kronor använts till insatser för att förverkliga barnkonventionen i Sverige. För innevarande år har 7,5 miljoner kronor avsatts. Barnombudsmannen har sedan 1999 haft en nyckelroll när det gäller utbildningsinsatser och metodutveckling till berörda aktörer. Barnombudsmannen har under perioden 1999–2002 använt cirka 15 miljoner kronor för detta arbete. Att driva på berörda aktörer och bistå med kunskap och metodutveckling är numera en permanent uppgift för Barnombudsmannen.

Regeringen har i januari i år överlämnat en skrivelse till riksdagen med en utveckling av den nationella strategin för att förverkliga barnkonventionen (skr. 2003/04:47). I skrivelsen presenteras hur regeringen avser att fortsatt bedriva det strategiska arbetet med att förverkliga barnkonventionen i Sverige.

En förstärkt Barnombudsman

Barnombudsmannens anslag (15:1) för budgetåret 2004 uppgår till drygt 16,8 miljoner kronor.

Barnombudsmannens verksamhet omfattar alla samhällsområden som rör barns och ungas rättigheter och intressen. Barnombudsmannen är ett av regeringens viktigaste verktyg när det gäller att driva på genomförandet av barnkonventionen. Barnombudsmannens ansvar har förstärkts och tydliggjorts genom de ändringar i lagen (1993:335) om Barnombudsman som trädde i kraft den 1 juli 2002.

I enlighet med förslag i propositionen En förstärkt Barnombudsman (prop. 2001/02:96) har de särskilda medel om cirka 5 miljoner kronor som Barnombudsmannen sedan 1999 årligen har tilldelats för genomförandet av delar av den nationella strategin fr.o.m. år 2003 överförts från anslaget 18:1 Bidrag till socialt arbete m.m. till Barnombudsmannen. Därutöver har Barnombudsmannen fr.o.m. budgetåret 2002 tillförts ökade resurser om 2 miljoner kronor.

Detta innebär sammantaget att Barnombudsmannen har goda förutsättningar att fortsätta verka för att barns och ungas rättigheter och intressen respekteras och tillgodoses och att driva utvecklingsarbetet framåt.

Det lokala barnkonventionsarbetet

Många av de viktigaste besluten som rör barn och unga fattas på lokal och regional nivå i samhället. Regeringen gav under 2002 Barnombudsmannen i uppdrag att utarbeta modeller för barnombud/lokala företrädare för barn och unga. Uppdraget har redovisats och regeringen avser att ge Barnombudsmannen i uppdrag att genomföra ett antal regionala konferenser för att uppmuntra till och sprida framgångsrika arbetssätt i det lokala barnkonventionsarbetet.

Barn och unga är en viktig målgrupp för spridande av information om barnkonventionen. Barnombudsmannen har haft regeringens uppdrag att ta fram ett informationsmaterial om barnkonventionen riktat till barn och unga. Två skrifter har hittills presenterats – en till åldersgruppen 6–9 år och en till 10–12-åringar – tillsammans med en lärarhandledning. Materialet har gjorts tillgängligt för bl.a. synskadade barn och för barn med läs- och skrivsvårigheter. Ytterligare en skrift, riktad till tonåringar, är under planering.

Barnkonventionen i högre utbildning

Högskoleverket har haft ett uppdrag att stimulera universitet och högskolor att inordna barnkonventionen i utbildningar för yrkesgrupper som kommer att arbeta med barn. I uppdraget har ingått att dels definiera en krets av utbildningar som i första hand bör behandla barnkonventionen, dels stimulera lärosätena att finna former för hur barnkonventionen kan integreras i undervisningen. Kunskapsspridning till studenterna om konventionen har också ingått i uppdraget; verket har bland annat bedrivit en informationskampanj om barnkonventionen till lärare och studenter. Högskoleverket har i juni 2003 redovisat sitt uppdrag och lämnat ett antal förslag till hur arbetet fortsatt kan bedrivas.

Regeringen avser att följa upp Högskoleverkets förslag och bl.a. i samarbete med verket genomföra regionala konferenser för att inspirera och lyfta fram goda exempel på det arbete som görs för att integrera barnkonventionen i olika utbildningar.

Vidare ställs det i regleringsbrevet för 2004 till universitet och högskolor krav på återrapportering av lärosätenas insatser för att införliva kunskap om barnkonventionen i olika utbildningar som bedöms som betydelsefulla.

Barnstatistik

Statistiska centralbyrån (SCB) har sedan maj 1999 haft regeringens uppdrag att utveckla den årliga basstatistiken när det gäller barn och deras familjer. Uppdraget har hittills resulterat i fem demografiska rapporter, Barn och deras familjer, om familjesammansättning, separation mellan föräldrar, boende, inkomster, barnomsorg och föräldrars sysselsättning för åren 1998, 1999, 2000, 2001 och 2002. Inom ramen för uppdraget utges också specialpublikationer med fördjupning inom olika ämnesområden. Under 2003 har SCB t.ex. tagit fram en rapport om barns tid med sina föräldrar. SCB har för detta arbete årligen fått 1 miljon kronor från de särskilda barnpengarna (se sid. 9 f).

I SCB:s uppdrag att utveckla den årliga basstatistiken ingår även att presentera förslag på hur statistiken om barn kan utvecklas. I en rapport som SCB överlämnade till regeringen i juni 2003 föreslås en utbyggnad av SCB:s årliga statistik om barn och deras familjer med mått på barns hälsa. Vid Socialstyrelsens epidemiologiska centrum pågår även ett arbete för att utveckla en modell för att återkommande kunna mäta barns och ungas psykiska hälsa.

Det är angeläget att staten föregår med gott exempel när det gäller att integrera ett barnperspektiv i det offentliga beslutsfattandet. I syfte att utveckla och driva på barnkonventionsarbetet på nationell nivå har det därför i regleringsbrev för 2003 till ett femtiotal myndigheter inom såväl rätts- och exekutionsväsendet, totalförsvaret, som trafik- och samhällsplaneringen samt inom den sociala omsorgen och hälso- och sjukvården genom uttalade mål och/eller återrapporteringskrav eller uppdrag ställts krav på att beakta och utveckla ett barnperspektiv i verksamheterna¹. Återrapportering har huvudsakligen skett i årsredovisningarna som inkom i februari 2004. För innevarande år har myndighetskretsen utökats med samtliga länsstyrelser och lärosäten.

Mot bakgrund av dessa redovisningar har regeringen påbörjat en uppföljning av hur arbetet med att integrera ett barnperspektiv fortskrider inom olika myndighetssektorer och kommer att utifrån dessa överväga vilka åtgärder som kan behövas för att förbättra såväl mål- och resultatstyrningen som stödet till myndigheterna. Regeringen avser i sammanhanget att påbörja en dialog med företrädare för olika myndigheter kring vad ett barnperspektiv innebär för respektive myndighets verksamhet.

3.3 Direkta insatser för att stärka barns och ungas rättigheter

När det gäller de direkta insatser som har genomförts i syfte att tillförsäkra barn och unga sina rättigheter enligt barnkonventionen hänvisas till respektive avsnitt i denna skrivelse. Insatser som avses är bl.a. insatser mot kvinnlig könsstympning, stärkt skydd för barn i utsatta situationer, ökade kunskaper om sexuell exploatering av barn respektive om barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer, insatser inom föräldrastödsområdet samt insatser när det gäller barnsäkerhet.

4 Barn och deras familjer

I varje barns grundläggande rättigheter ingår att få omvårdnad, att få växa upp under goda och trygga förhållanden och att få utvecklas i sin egen takt och utifrån sina egna förutsättningar. För barnets skull är det viktigt att båda föräldrarna är delaktiga i barnets uppväxt och tar ansvar för barnet. Av barnkonventionens artikel 5 och 18 följer bland annat att staten skall respektera det ansvar och de rättigheter och skyldigheter som

¹ De myndigheter som omfattades av mål och/eller återrapporteringskrav eller uppdrag avseende barnperspektivet i regleringsbrev för år 2003 var: Banverket, Boverket, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Domstolsverket, Elsäkerhetsverket, Handikappombudsmannen, Integrationsverket, Kriminalvårdsstyrelsen, Krisberedskapsmyndigheten, Kronofogdemyndigheterna, Livsmedelsverket, Läkemedelsverket, Migrationsverket, Riksförsäkringsverket, Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren, Räddningsverket, Rättsmedicinalverket, SIDA, Smittskyddsinstitutet, Socialstyrelsen, Folkhälsoinstitut, Statens institut för psykosocial miljömedicin, Statens institut för särskilt utbildningsstöd, Statens institutionsstyrelse, Utlänningsnämnden och Vägverket.

tillkommer föräldrar och att staten skall göra sitt bästa för att säkerställa att båda föräldrarna har ansvar för barnets uppfostran och utveckling. Föräldrar skall i sammanhanget få lämpligt bistånd då de fullgör sitt ansvar för barnets uppfostran.

Artikel 26 i barnkonventionen tillerkänner varje barn rätten till social trygghet, innefattande socialförsäkring. De förmåner som rätten till social trygghet avser skall beviljas med hänsyn till bland annat de resurser och omständigheter i övrigt som finns hos barnet och de personer som ansvarar för barnets underhåll. Vidare tillerkänns barnet i artikel 27 den levnadsstandard som krävs för barnets utveckling. Det är föräldrarna eller andra som är ansvariga för barnet som, inom ramen för sin förmåga och ekonomiska resurser, har huvudansvaret för att säkerställa de levnadsvillkor som är nödvändiga för barnets utveckling.

4.1 Insatser för barn och deras familjer

Den generella välfärdspolitiken är basen för att kunna förverkliga barnkonventionens intentioner. En viktig utgångspunkt för politiken är att alla barn och unga skall ges samma möjligheter oavsett förutsättningar, såsom härkomst, familjens ekonomiska ställning, kön, funktionshinder.

Ett av målen för den generella välfärdspolitiken är att garantera alla flickor och pojkar en god start i livet. I föräldrabalken sägs att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Föräldrarna är de som har huvudansvaret för barnets vård och fostran. Barnets bästa skall komma i främsta rummet vid alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Samhällets uppgift är att stödja och komplettera föräldrarna så att goda och trygga uppväxtvillkor kan garanteras alla barn. Den generella välfärdspolitiken rymmer också stöd till de mest utsatta grupperna – familjer med svag ekonomi och barn med särskilda behov.

En grundläggande uppgift är att skapa förutsättningar för jämlika uppväxtvillkor för alla barn. I det ingår en strävan att göra det möjligt för båda föräldrarna att kunna vara delaktiga i och ta ansvar för barnets uppväxt. En annan självklar strävan är att samhällets resurser och verksamheter, exempelvis förskolan, skolan och fritidsverksamheten, skall komma både flickor och pojkar till del på lika villkor, liksom att flickor och pojkar skall få möjlighet att utveckla sina personligheter utan att begränsas av könsstereotypa mönster.

Insatser för barn och deras föräldrar utförs inom ramen för en mängd av statsbudgetens politikområden. Statens ekonomiska stöd till barnfamiljerna sker huvudsakligen inom politikområdet Ekonomisk familjepolitik, vilket återfinns inom utgiftsområde 12 Ekonomisk trygghet för familjer och barn samt inom utgiftsområde 18 Samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande, anslaget 21:1 Bostadsbidrag. Statens övriga ekonomiska stöd till barnfamiljerna är studiebidragen under utgiftsområde 15 Studiestöd samt maxtaxa i barnomsorgen under utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning (se närmare under avsnitt 7.3). Insatser för att anpassa familjerättens regler till en modern syn på familjebildningen och på föräldrarnas roll i barnens liv sker inom civilrättens område under utgiftsområde 4 Rättsväsendet. Vidare sker generella insatser för barn och deras föräldrar inom ramen för bl.a. barn-

politiken och hälso- och sjukvårdspolitiken (utgiftsområde 9) och integrations- samt storstadspolitiken (utgiftsområde 8).

Nedan följer en sammanställning av redovisade insatser för barn och deras familjer i statsbudgeten för år 2004 inom ramen för bl.a. den ekonomiska familjepolitiken och barnpolitiken.

4.1.1 De ekonomiska familjestöden

Insatser för ekonomisk trygghet för familjer och barn

Den ekonomiska familjepolitiken omfattar insatser för ekonomisk trygghet för familjer och barn.

Målet för den ekonomiska familjepolitiken är att skillnaderna i de ekonomiska villkoren mellan familjer med och utan barn skall minska inom ramen för den generella välfärden.

För att stödja barnfamiljerna har samhället byggt upp ett system som syftar till att ge ekonomisk trygghet under perioder med ökad försörjningsbörd. Utöver att utjämna de ekonomiska villkoren mellan familjer med och utan barn har den ekonomiska familjepolitiken även till syfte att utjämna de ekonomiska villkoren över livsryttern. De ekonomiska familjestöden är också utformade så att de tillgodoser ett antal särskilda behov hos bland annat ensamföräldrar och hos föräldrar till funktionshindrade barn.

Tabell 1 visar hur budgetmedlen inom politikområde 21 Ekonomisk familjepolitik fördelas för budgetåret 2004 mellan de olika anslagen.

Tabell 1. Fördelning av anslagen inom politikområde 21 Ekonomisk familjepolitik för budgetåret 2004 (mkr)

Anslag inom utgiftsområde 12, politikområde 21	Miljoner kronor
21:1 Allmänna barnbidrag	20 878
21:2 Föräldraförsäkring	23 212
21:3 Underhållsstöd	2 128
21:4 Bidrag till kostnader för internationella adoptioner	40
21:5 Barnpension och efterlevandestöd till barn	1 058
21:6 Vårdbidrag för funktionshindrade barn	2 485
21:7 Pensionsrätt för barnår	4 051
Totalt för utgiftsområde 12	53 852
Anslag inom utgiftsområde 18	
21:1 Bostadsbidrag	3 497
Totalt för Politikområde Ekonomisk familjepolitik	57 349

Allmänna barnbidrag

De allmänna barnbidragen, dvs. barnbidrag, flerbarnstillägg och förlängt barnbidrag, syftar till att minska skillnaderna i de ekonomiska villkoren mellan familjer med och utan barn. Barnbidraget är ett generellt stöd, det skapar inga marginaleffekter och det har hög legitimitet. Anslaget för

de allmänna barnbidragen (21:1) uppgår för budgetåret 2004 till 20 878 miljoner kronor. Skr. 2003/04:143

Regeringen har förbättrat barnfamiljernas ekonomi genom att höja barnbidraget och flerbarnstillägget under åren 2000 och 2001. Sammantaget uppgår dessa satsningar till 4,4 miljarder kronor.

Barnbidraget utgår för närvarande med 950 kronor per barn och månad. Flerbarnstillägget utgår med 254 kronor per barn och månad för det tredje barnet, 760 kronor per barn och månad för det fjärde barnet och 950 kronor per barn och månad för det femte barnet.

Föräldraförsäkring

Föräldraförsäkringen syftar till att ge båda föräldrarna möjlighet att för-ena förvärvsarbete eller studier med föräldraskap. Föräldraförsäkringen omfattar föräldrapenning i samband med barns födelse, tillfällig föräldrapenning och havandeskapspenning.

Anslaget för föräldraförsäkringen (21:2) uppgår för 2004 till 23 212 miljoner kronor.

Uttaget av föräldrapenningdagar utgjorde under 2002 närmare 85 procent av det totala uttaget av dagar inom föräldraförsäkringen. Antalet utbetalda föräldrapenningdagar 2003 blev totalt över 40 miljoner vilket var cirka 2 miljoner fler dagar än 2002. Ökningen var en följd av det stigande antalet födda barn och att föräldrapenningen förlängdes med 30 dagar från och med 2002.

I syfte att förbättra för de föräldrar som saknar inkomst, har låg inkomst eller inte uppfyller kvalifikationsvillkoret inom föräldrapenningen höjdes fr.o.m. den 1 januari 2004 grundnivån från 150 kronor per dag till 180 kronor per dag. Höjningen avser de dagar som kan betalas ut enligt föräldrarnas sjukpenninggrundande inkomst, de s.k. sjukpenningdagarna, vilka är 390. De ytterligare 90 dagarna inom föräldrapenningen betalas som tidigare med 60 kronor per dag.

Föräldraförsäkringen fördelas ojämnt mellan män och kvinnor. Kvinnor står för det största uttaget av föräldraledigheten. Regeringen beslutade nyligen att tillsätta en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av reglerna om föräldraförsäkringen. Översynen skall göras med utgångspunkt i att föräldraförsäkringen skall verka för barnets bästa och bidra till en ökad jämställdhet mellan könen. Utredaren skall redovisa uppdraget senast den 1 september 2005.

Underhållsstöd

Syftet med underhållsstödet är att barn som inte bor med båda sina föräldrar skall garanteras en rimlig ekonomisk standard samtidigt som systemet skall bidra till att båda föräldrarna tar sitt ekonomiska ansvar gentemot sina barn. Cirka 500 000 barn lever åtskilda från minst en av sina föräldrar. Av dessa barn får omkring 310 000 underhållsstöd. Om man också räknar in barn med förlängt underhållsstöd är det totala antalet barn med underhållsstöd omkring 330 000.

Anslaget för underhållsstödet (21:3) uppgår för år 2004 till 2 128 miljoner kronor.

Underhållsstödsutredningen överlämnade i april 2003 betänkandet Ett reformerat underhållsstöd (SOU 2003:42). Syftet med översynen har varit att få systemet att fungera bättre. I betänkandet föreslås en rad ändringar i reglerna om underhållsstöd, av vilka en del nyligen har behandlats i samband med regeringens proposition Vissa socialförsäkringsfrågor (prop. 2003/04:96).

Bidrag till kostnader för internationella adoptioner

Se avsnitt 4.1.3 Internationella adoptionsfrågor, nedan.

Barnpensioner och efterlevandestöd till barn

Barnpensioner och efterlevandestöd till barn syftar till att garantera barn under 18 år vars ena eller båda föräldrar har avlidit en rimlig ekonomisk standard. För barn som går i grundskola, gymnasium eller liknade kan barnpensionen förlängas längst t.o.m. juni månad det år som barnet fyller 20 år.

Anslaget för barnpension och efterlevandestöd till barn (21:5) uppgår för budgetåret 2004 till 1 058 miljoner kronor.

Vårdbidrag för barn med funktionshinder

Syftet med vårdbidrag för funktionshindrade barn är att ge föräldrar möjlighet att i hemmet ta hand om ett funktionshindrat barn med behov av särskild tillsyn och vård. Vid bedömning av rätt till vårdbidrag beaktas även merkostnader på grund av barnets sjukdom eller funktionshinder.

Anslaget för vårdbidrag för funktionshindrade barn (21:6) uppgår för budgetåret 2004 till 2 485 miljoner kronor.

En höjning av den övre åldersgränsen för rätt till vårdbidrag trädde i kraft den 1 januari 2003. Ändringen innebär en höjning av den övre åldersgränsen för rätt till vårdbidrag från 16 år till det halvårsskifte då barnet fyller 19 år. En höjning av den övre åldersgränsen anknyter bättre till det särskilda vårdansvar som föräldrarna har. Den höjda åldersgränsen beräknas innebära en kostnadsökning med 130 respektive 274 miljoner kronor åren 2003 och 2004.

Antalet vårdbidrag har nästan fördubblats mellan åren 1991 och 2001. Det finns fler förklaringar till utvecklingen. Införandet av nya bidragsnivåer samt möjligheten att få vårdbidrag enbart för merkostnader har medfört att nya grupper av barn som tidigare inte kunnat beviljas vårdbidrag numera kan få det. Även höjningen av åldersgränsen i januari 2003 bidrar till att denna utveckling sannolikt fortsätter.

Riksförsäkringsverket (RFV) identifierar i sin senaste rapport om vårdbidraget (RFV anser 2003:2) även andra skäl till att antalet beviljade vårdbidrag ökar. Där nämns bl.a. att allt fler i dag får information om samhällets stödformer, kunskapen om diagnoserna ADHD/DAMP ökar och metodiken för att upptäcka och diagnostisera förbättras. RFV konstaterar att det är flest pojkar som utreds och diagnostiseras. Med utveckling och forskning kan emellertid även flickors symptom upptäckas. Rege-

ringen har därför lämnat ett uppdrag åt Statens beredning för medicinsk utvärdering att i samråd med Socialstyrelsen analysera och kartlägga kunskaperna om flickor med vissa psykiska störningar, särskilt avseende ADHD. Uppdraget skall redovisas senast den 15 december 2004.

För övriga insatser när det gäller barn med funktionshinder se kapitel 5 nedan.

Bostadsbidrag

Bostadsbidrag lämnas till barnfamiljer samt till ungdomar mellan 18 och 29 år utan barn. Bostadsbidraget syftar även till att ge ekonomiskt svaga hushåll möjlighet att hålla sig med goda och tillräckligt rymliga bostäder. Bostadsbidragets storlek bestäms av hushållets sammansättning, bostadskostnaden och den bidragsgrundande inkomsten.

Anslaget för bostadsbidrag (21:1, utgiftsområde 18) uppgår för budgetåret 2004 till 3 497 miljoner kronor.

År 2002 var cirka 68 procent av de hushåll som fick bostadsbidrag ensamföräldrar. Dessa fick cirka 73 procent av det totala bidragsbeloppet. De samboende hushållen utgjorde cirka 17 procent och fick cirka 20 procent av det totala bidragsbeloppet. De hushåll som i dag får bostadsbidrag är alltså övervägande barnfamiljer, särskilt ensamstående hushåll med barn. Av de ensamstående föräldrar som får bostadsbidrag utgör kvinnor en betydande majoritet.

Nya regler avseende barns förmögenhet vid beräkning av bostadsbidrag trädde i kraft den 1 april 2003. Ändringarna syftar till att förbättra situationen för familjer där barn tillerkänns ersättningar med anledning av kroppsskada, kränkning, olycksfall eller sjukdom och innebär att sådana ersättningar inte skall påverka familjens förmögenhet vid beräkning av bostadsbidrag. De nya bestämmelserna tillämpas på bostadsbidrag som har lämnats fr.o.m. den 1 januari 2001.

Vidare har regeringen nyligen överlämnat proposition 2003/04:96 Vissa socialförsäkringsfrågor till riksdagen, med bl.a. förslag om barns förmögenhet vid beräkning av bostadsbidrag. Vid beräkning av bostadsbidrag föreslås undantag för sådana tillgångar som ett barn har fått genom gåva, testamente eller förmånstagarförordnande vid försäkring eller visst individuellt pensionssparande.

4.1.2 Övrigt ekonomiskt stöd till barn och deras familjer

Studiehjälp

Målet för studiehjälpen är att minska betydelsen av ekonomiska, geografiska och sociala hinder för gymnasiala studier (Utgiftsområde 15 Studiestöd, Politikområde 25 Utbildningspolitik).

Studiehjälpen består av studiebidrag, inackorderingstillägg och extra tillägg och lämnas i huvudsak till ungdomar i gymnasieskolan. Studiebidraget är ett generellt bidrag och lämnas med 950 kronor per månad. Extra tillägg är ett behovsprövat bidrag som studerande från inkomstsvaga hushåll kan ansöka om. Likaså är det statliga inackorderingstillägget till studerande utanför det offentliga skolväsendet behovsprövat.

Under 2003 fick cirka 410 000 elever studiebidrag. Anslaget för studiehjälpen (25:1) uppgår för budgetåret 2004 till 3 102 miljoner kronor.

För att stärka barnfamiljernas situation har studiebidraget utökats fr.o.m. den 1 januari 2003. Studiebidrag lämnas fr.o.m. 2003 under tio månader per år i stället för under nio månader per år.

Maxtaxa inom barnomsorgen (utgiftsområde 16, Utbildningspolitiken)

Se närmare under avsnitt 7.3.

4.1.3 Internationella adoptionsfrågor

I artikel 21 i barnkonventionen framhålls det bland annat att barnets bästa skall vara styrande för alla överväganden som rör adoption, såväl nationella som internationella adoptioner.

Insatser för internationellt adopterade barn och deras familjer

Insatser för internationellt adopterade barn och deras familjer sker huvudsakligen inom ramen för barnpolitiken (utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg).

Cirka 1 000 barn adopteras årligen till Sverige från andra länder. För åren 2004–2006 är bedömningen att nivån kommer att vara ungefärligen densamma.

Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor

Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA) är central förvaltningsmyndighet med ansvar för tillsyn, kontroll och information i frågor rörande internationella adoptioner. NIA har som uppgift att underlätta adoption i Sverige av utländska barn och NIA skall därvid sträva efter att adoption sker till barnets bästa och i enlighet med gällande lagstiftning i barnets ursprungsland och i Sverige. NIA är centralmyndighet enligt 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. NIA:s anslag (15:2) för budgetåret 2004 uppgår till 8,3 miljoner kronor. Insatserna från NIA är främst inriktade på att upprätthålla en hög etisk nivå i adoptionsverksamheten.

Bidrag till kostnader för internationella adoptioner (utgiftsområde 12, politikområde 21 Ekonomisk familjepolitik)

Syftet med anslaget 21:4 är att lämna bidrag till kostnader för internationella adoptioner enligt lagen (1988:1436) om bidrag vid adoption av utländska barn. För närvarande lämnas bidrag med 40 000 kronor per barn. Cirka 1 000 barn adopteras årligen till Sverige från andra länder.

Anslaget för bidrag till kostnader för internationella adoptioner uppgår för budgetåret 2004 till 40 miljoner kronor.

Regeringen har nyligen lämnat en proposition till riksdagen om internationella adoptionsfrågor (prop. 2003/04:131). Propositionen bygger i huvudsak på adoptionsutredningens betänkande Adoption – till vilket pris? (SOU 2003:49). I propositionen lämnas förslag som syftar till att stärka barnets rätt i adoptionsprocessen. Det gäller skärpta och tydligare villkor i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling för att en sammanslutning skall få auktorisation att förmedla internationella adoptioner, dokumentationsskyldighet samt ökade tillsynsverktyg för adoptionsmyndigheten. Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA) föreslås avvecklas som nämndmyndighet och ersättas av Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA).

Det föreslås också att adoptionskostnadsbidraget i fortsättningen skall lämnas endast för adoptioner som förmedlats av en auktoriserad sammanslutning.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2005.

I propositionen aviseras vidare att Institutet för metodutveckling i socialt arbete vid Socialstyrelsen kommer att få i uppdrag att samla och sprida tillgänglig kunskap om adopterade och deras situation. Regeringen avser att återkomma i budgetpropositionen för 2005 i denna fråga.

4.1.4 Internationella bortföranden av barn

Av artikel 11 i barnkonventionen följer en skyldighet för Sverige att vidta åtgärder för att bekämpa olovligt bortförande och kvarhållande av barn i utlandet och Sverige skall för detta ändamål främja ingåendet av bi- eller multilaterala överenskommelser eller anslutning till befintliga överenskommelser.

Det är en angelägen, och samtidigt svårhanterlig, uppgift att bistå föräldrar vars barn blivit bortförda till ett annat land i samband med en vårdnadstvist. Bakom varje enskilt fall finns människor med olika syn på barn, familj och samhälle. Den ökade rörligheten över gränserna har lett till att antalet vårdnadstvister med internationella inslag har ökat.

En ytterligare aspekt som gör ärenden om barnbortföranden komplexa är att rättssystemen skiftar från land till land. Svenska domstolsbeslut om vårdnad och umgänge erkänns normalt inte i andra länder. Motsvarande gäller för utländska avgöranden i Sverige. För detta krävs i allmänhet stöd i en internationell överenskommelse.

Insatser för att bekämpa olovliga bortföranden och kvarhållanden av barn i utlandet

Insatser för att bekämpa olovliga bortföranden och kvarhållanden av barn i utlandet sker inom ramen för utrikespolitiken (utgiftsområde 5 Internationell samverkan, anslaget 5:4 Ekonomiskt bistånd till enskilda utomlands m.m.).

Sverige deltar i ett omfattande internationellt samarbete för att bistå drabbade barn och föräldrar inom ramen för den s.k. Haagkonferensen om internationell privaträtt. Drygt sjuttio länder i alla världsdelar är anslutna till 1980 års Haagkonvention om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn (1980 års Haagkonvention). Samarbetet syftar till att tillhandahålla drabbade barn och föräldrar ett effektivt verktyg att möjliggöra en återförening och avser också att säkerställa rätten till umgänge mellan barn och den kvarlämnade föräldern. Samarbetet är framgångsrikt, då de flesta bortförda barn kan återvända till sina hemländer.

1980 års Haagkonvention bygger på grundtanken om barnets bästa. Frågor rörande vårdnad och umgänge bör avgöras av domstol i det land där barnet har sin invanda miljö. Erfarenheterna visar att där finns de bästa förutsättningarna för att bedöma och besluta om sådana frågor.

Utrikesdepartementet är centralmyndighet i Sverige för 1980 års Haagkonvention och har en samordnande funktion. Utrikesdepartementet har upparbetat ett omfattande nätverk med övriga centralmyndigheter och en rad andra berörda här i landet och utomlands, såsom advokater, domstolar, sociala myndigheter, polismyndigheter, åklagare, barnpsykologer och olika privata organisationer verksamma på området. Det är av strategisk betydelse för arbetet med bortförda barn att dessa nätverk kontinuerligt utvecklas och byggs ut.

Antalet ärenden enligt 1980 års Haagkonvention har på senare år ökat ganska markant. Under perioden 1996–1999 inkom årligen ungefär ett fyrtiotal nya ärenden till Utrikesdepartementet. Siffran avser både ärenden där barn förts från Sverige och till Sverige. Trenden bröts år 2000. Under åren 2002 och 2003 inkom ett sjuttiototal nya ärenden, vilka är de högsta siffrorna som noterats.

Ärenden enligt konventionen avgörs i Sverige av de allmänna förvaltningsdomstolarna. En genomgång har gjorts av de för centralmyndigheten kända ärenden som slutligt avgjordes genom dom i svensk domstol under år 2002. I ungefär 85 procent av dessa avgöranden beslutade svenska domstolar att barnet skulle återföras till hemviststaten, vilket får anses vara en hög siffra som stämmer väl överens med konventionens grundhållning.

Sverige har flest s.k. Haagkonventionsärenden tillsammans med USA. Samarbetet med USA har av flera skäl varit särskilt uppmärksammat. Sverige har bl.a. utsatts för kritik från officiellt amerikanskt håll då det har hävdats att amerikanska föräldrar i några fall har haft svårigheter att upprätthålla kontakten med barn som har förts till Sverige. Samarbetet mellan Sverige och USA fungerar emellertid numera utmärkt, samarbetet vidareutvecklas och berörda parter träffas regelbundet för att diskutera enskilda ärenden.

Ärenden med länder utanför 1980 års Haagkonvention

Utrikesdepartementet handlägger också ärenden rörande barn som förts bort till länder som inte är anslutna till 1980 års Haagkonvention. Antalet

ärenden med länder utanför konventionen har legat stabilt kring ett femtontal nya ärenden årligen (till och från Sverige) sedan 1999. Dessa ärenden är i allmänhet mycket svåra att lösa. De svenska ansträngningarna fokuserar här på att möjliggöra umgänge mellan barnet och den kvarlämnade föräldern. Det bör i detta sammanhang framhållas att Utrikesdepartementet aldrig får medverka till återföranden av barn som strider mot lagarna i det land dit barnet förts.

Sverige har slutit bilaterala avtal med Tunisien och Egypten om samarbete på civilrättens område. Enligt avtalen skall en gemensam civilrättskommission inrättas där enskilda ärenden om barnbortföranden kan diskuteras. Den svensk-tunisiska kommissionen har hittills träffats vid tre tillfällen; senast i maj 2003. Kommissionens arbete har varit mycket framgångsrikt då framsteg har kunnat göras i flertalet ärenden. Med Egypten har antalet ärenden varit få, varför det inte har funnits anledning att träffas i kommissionen. Utrikesdepartementet undersöker aktivt om modellen med bilaterala forum för samråd i dessa frågor också kan användas med fler länder utanför konventionen.

Ekonomiskt bistånd i ärenden om bortförda barn

Utrikesdepartementet förfogar sedan budgetåret 1999 över särskilda medel för att bistå ekonomiskt i ärenden om bortförda barn. Medlen uppgår till 500 000 kronor för budgetåret 2004 och belastar anslaget 5:4 Ekonomiskt bistånd till enskilda utomlands m.m. Medlen får användas för täckande av kostnader för återförande till hemviststaten av barn som olovligen har förts bort eller kvarhållits i strid mot en vårdnadsrätt. Kostnaderna får avse resor, översättning och andra kostnader som har ett samband med återförandet av barnet till hemviststaten. Beloppet får även avse kostnader som har till syfte att främja rätten till umgänge mellan föräldrar och barn samt kostnader för centralmyndigheten att anordna kurser och seminarier i syfte att informera om dessa frågor.

Erfarenheterna av användningen av dessa medel är mycket goda. Möjligheten att kunna bistå med medel för att täcka kostnader för bl.a. resor till och från ett annat land har varit av avgörande betydelse för att återföra barn eller möjliggöra umgänge mellan barn och kvarlämnade föräldrar i ett antal olika ärenden. Medlen har använts både i ärenden med länder som är anslutna till 1980 års Haagkonvention och med länder utanför konventionen. Barnmedlen har visat sig vara av särskilt stor betydelse för att kunna åstadkomma framsteg i långdragna och komplexa ärenden med länder utanför konventionen.

4.1.5 Övriga insatser för barn och deras familjer

Stöd i föräldraskapet (utgiftsområde 9, Barnpolitiken)

Regeringen beslutade i juni 2001 att ge Statens Folkhälsoinstitut i uppdrag att samla in, analysera och sprida kunskap om hur föräldrastöd av olika slag kan utformas för att göra verklig nytta.

Folkhälsoinstitutet skall belysa hur olika slags föräldrastöd och föräldrautbildning påverkar barnens situation i familjen. Vidare anges i upp-

draget att det är viktigt att befintlig verksamhet utvärderas så att det står klart att de metoder som används är bra och effektiva. Hur barnen påverkas av verksamheterna skall också belysas. Institutet skall ställa samman beskrivningar och analysera verksamhet som bedrivs på lokal nivå. Arbetet skall ske i samverkan med Barnombudsmannen, Socialstyrelsen, Skolverket, Ungdomsstyrelsen, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet.

Arbetet skall bedrivas i projektform och pågå fram till den 30 juni 2004. Institutet skall fortlöpande lämna redovisning till regeringen om hur arbetet fortskrider och uppdraget skall slutredovisas den 31 december 2004.

Folkhälsoinstitutet har för perioden 2001–2004 erhållit 3,5 miljoner kronor för fullgörande av uppdraget.

Barn i ekonomiskt utsatta familjer (utgiftsområde 9, Barnpolitiken)

Det är en angelägen uppgift att skapa jämlika uppväxtvillkor för alla barn och unga i Sverige. I syfte att öka kunskaperna om situationen för barn och unga som växer upp i familjer med mycket begränsade ekonomiska resurser arrangerade Socialdepartementet i februari 2003 ett kunskapsseminarium till vilken bl.a. forskare, riksdagsledamöter, samt företrädare för myndigheter, kommuner och enskilda organisationer hade inbjudits.

Regeringen beslutade i augusti 2003 att tillsätta en interdepartemental arbetsgrupp för att beskriva och analysera situationen för barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer. Till arbetsgruppen har knutits en referensgrupp med forskare verksamma inom området. Arbetsgruppen skall göra en samlad analys av den ekonomiska situationen för barn i familjer med svag ekonomi. I denna analys skall ingå att beskriva och analysera orsakerna till svag ekonomi. Arbetsgruppen skall också fokusera på barnens levnadsförhållanden. Det är t.ex. av intresse att belysa hur barnens självbild, framtidstro kamratrelationer, hälsa och skolprestationer påverkas av familjens situation.

Arbetsgruppen skall återrapportera till regeringen om den finner att behov av förändringar finns inom särskilda områden. Arbetsgruppen skall redovisa sitt arbete senast den 1 juni 2004.

5 Barn med funktionshinder

En viktig utgångspunkt för regeringens politik för barn och unga är att alla barn och unga – oavsett förutsättningar – skall ha lika rättigheter och samma möjligheter. Samhället måste utformas så att även barn och unga med funktionshinder i likhet med andra barn och unga kan få bestämma över sin vardag, utbilda sig, i framtiden kunna försörja sig på eget arbete, göra sin röst hörd, ha en innehållsrik fritid och umgås med andra. För att full delaktighet och jämlikhet skall uppnås även för barn och unga med funktionshinder måste även alla de miljöer där framför allt barn och unga vistas bli tillgängliga. Verksamheten i samhället måste utformas så att var och en kan delta utifrån sina förutsättningar.

Handikapp utgör en otillåten diskrimineringsgrund i artikel 2 i barnkonventionen. Artikel 23 befäster ytterligare den rätt som tillkommer varje barn med funktionshinder att komma i åtnjutande av de rättigheter som stadgas i barnkonventionen och erkänner barnets rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar självförtroende och möjliggör hans eller hennes aktiva deltagande i samhället. Barn med funktionshinder har vidare bl.a. rätt till särskild omvårdnad och de som ansvarar för barnet skall, inom ramen för statens tillgängliga resurser, få det bistånd som är lämpligt med hänsyn till barnets tillstånd och föräldrarnas förhållanden. Biståndet skall syfta till att barnet erhåller undervisning och utbildning, hälso- och sjukvård, habilitering, förberedelse för arbetslivet och möjligheter till rekreation, och det skall ges på ett sätt som bidrar till barnets största möjliga integration i samhället och individuella utveckling.

5.1 Insatser för barn och unga med funktionshinder

Samtidigt som samhället i många avseenden har blivit bättre för barn och unga med funktionshinder är det fortfarande så att barn och unga med funktionshinder är relativt osynliga i samhället. Orsaker som nämns i Socialstyrelsens rapport Handikappomsorg – lägesrapport 2002, är bristande tillgänglighet, bristen på fritidshjälpmiddel och problem med färdtjänst. Socialstyrelsen konstaterar vidare att föräldrarna ofta själva tvingas initiera och samordna de insatser som finns att tillgå.

Barnombudsmannen redovisar i sin årsrapport till regeringen 2002 att barn och unga med funktionshinder är mindre nöjda med sin fritid, med boende och miljön och med sina kompisrelationer än barn och unga i genomsnitt. De blir ofta utestängda från olika aktiviteter i skolan och på fritiden. Barn med funktionshinder är också mindre nöjda med skolans miljö än barn i allmänhet.

Insatser för barn och unga med funktionshinder sker bl.a. inom ramen för handikappolitiken. Insatserna ingår även i en rad andra politikområden, t.ex. utbildnings-, arbetsmarknads-, transport- och bostadspolitiken, och utgörs av individuellt stöd inom ramen för den generella välfärdspolitiken samt av insatser för att göra samhället tillgängligt.

Nedan följer en sammanställning av de insatser för barn och unga med funktionshinder som redovisas i budgetpropositionen för år 2004 inom ramen för handikappolitiken samt utbildningspolitiken.

5.1.1 Insatser för delaktighet och jämlika levnadsvillkor för barn och unga med funktionshinder

Insatser som syftar till att personer med funktionshinder, innefattande barn och unga, skall vara fullt delaktiga och jämlika i samhällsgemenskapen sker bl.a. inom ramen för handikappolitiken (utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg, Handikappolitik).

Målen för handikappolitiken är:

- en samhällsgemenskap med mångfald som grund,

- att samhället utformas så att människor med funktionshinder i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet,
- jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder.

Dessa mål har slagits fast i samband med att riksdagen den 31 maj 2000 antog regeringens proposition Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79, bet. 1999/2000:SoU14, rskr. 1999/2000:240).

Handlingsplanen sträcker sig fram till år 2010 och involverar alla samhällsområden. Arbetsområden som prioriteras i planen är att förbättra bemötandet, att skapa ett tillgängligt samhälle samt att se till att handikapperspektivet genomsyrar alla samhällssektorer. Barnperspektivet skall finnas med inom alla dessa arbetsområden. Det handikappolitiska arbetet skall under tidsperioden särskilt inriktas på att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället för funktionshindrade personer, att förebygga och bekämpa diskriminering samt att ge även barn och ungdomar med funktionshinder förutsättningar för självständighet och självbestämmande. Alla inblandade måste i arbetet vara uppmärksamma på att behoven av service och stöd för barn och unga med funktionshinder på många sätt skiljer sig från vuxna funktionshindrade personers behov.

Regeringen har i en särskild skrivelse (skr. 2002/03:25) till riksdagen i december 2002 redogjort för det pågående arbetet med att genomföra den nationella handlingsplanen för handikappolitiken. Avsikten är att vart tredje år till riksdagen redovisa i en särskild skrivelse hur arbetet med att genomföra handlingsplanen fortgår.

Insatser för delaktighet (utgiftsområde 9, Handikappolitik)

Uppföljning av det individuella stödet

Både Socialstyrelsen och Barnombudsmannen har beskrivit hur osynliga barn och unga med funktionshinder fortfarande är i olika avseenden (jfr under avsnitt 5.1 ovan). Det är enligt regeringens mening angeläget att fortsättningsvis noga följa situationen för barn med funktionshinder. Socialstyrelsen fick därför i regleringsbrevet för 2003 i uppdrag att särskilt belysa tillståndet och utvecklingen när det gäller stöd och service till barn med funktionshinder och deras anhöriga. Uppdraget har redovisats till regeringen i rapporten Handikappomsorg – lägesrapport 2003. Det konstateras att tillgången till individuellt stöd ofta beror på föräldrars initiativ och föräldrars uthållighet. Det är ett stort och tungt arbete för föräldrarna att samordna dessa insatser, vilket undergräver likabehandlingen och rättssäkerheten för dessa barn och föräldrar. Bristen på fritidshjälpmiddel, problem med färdtjänst och brister i tillgänglighet kvarstår. Informationsförmedling, uppsökande verksamhet, individuell planering och samordning behöver kvalitetsutvecklas.

Sektorsansvar om program för rehabilitering och habilitering

Inom ramen för den nationella handlingsplanen har Socialstyrelsen och 13 andra statliga myndigheter – s.k. sektorsmyndigheter – fått rege-

ringens uppdrag att ansvara för att de handikappolitiska målen uppnås. Regeringen beslutade i Socialstyrelsens regleringsbrev för 2003 om etappmål för Socialstyrelsen. Myndigheten skall aktivt arbeta för att levnadsförhållandena för bl.a. barn och unga med olika funktionshinder systematiskt kan beskrivas senast år 2010 samt aktivt arbeta för ett gemensamt program som beskriver hur rehabilitering/habilitering för bl.a. barn och unga med olika funktionshinder skall bedrivas i samverkan mellan olika berörda aktörer. (Socialstyrelsen har på regeringens uppdrag kartlagt på vilket sätt landstingens barn- och ungdomshabilitering är tillgängliga för barn och ungdomar, se nedan.)

Bemötandefrågor

För att förbättra bemötandet av såväl barn och unga som vuxna med funktionshinder har Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) haft regeringens uppdrag att ta fram ett nationellt program för kompetensutveckling. Programmet vänder sig till politiker och anställda inom den offentliga sektorn. Programmet skall bidra till att förändra attityder och öka kunskapen om de levnadsvillkor som bland annat barn och unga med funktionshinder har. Det finns en ungdomsgrupp knuten till Sisus arbete som har till uppgift att bevaka barns och ungas perspektiv så att det särskilt lyfts fram.

Ett resultat av Sisus arbete är ungdomsantologin ”Strutsens vingar” där unga med funktionshinder skriver om sin vardag. Sisus utlyste en tävling och runt 200 bidrag skickades in och bedömdes. Antologin skickades ut till Sveriges alla sjundeklassare vid höstterminens start 2003.

Sisus har fått höjt anslag för att genomföra kompetensutvecklingsinsatser (3 miljoner kronor från 2001). Under perioden 2001–2003 avsattes dessutom 14 miljoner kronor årligen för att stimulera kompetensutveckling av personal inom olika samhällsområden i frågor som rör bemötande. Av dessa medel gick 5 miljoner kronor till projekt som omfattar insatser för personal inom förskoleverksamhet, skolväsendet och skolbarnsomsorg.

Handbok

Handikappombudsmannen (HO) har på regeringens initiativ tagit fram en handbok som på ett lättillgängligt sätt sammanfattar den service och de insatser som finns för barn och ungdomar med funktionshinder och deras anhöriga. Guiden är en åtgärd inom ramen för den Nationella handlingsplanen för handikappolitiken och handbokens genomslagskraft och användbarhet kommer att följas upp av HO.

Insatser för jämlika levnadsvillkor (utgiftsområde 9, Handikappolitik)

De sociala skyddsnäten är en del av välfärdspolitiken och skall garantera alla medborgare en rimlig levnadsnivå. För att barn och unga med funktionshinder skall ha lika rättigheter och skyldigheter krävs stöd och service efter individuella behov.

Antalet barn och unga som beviljas insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) ökar. Den 1 september 2002 hade cirka 15 500 barn och unga upp till 22 år en eller flera insatser enligt LSS. Året dessförinnan var antalet cirka 14 800. Av totalt cirka 10 800 personer som beviljats assistansersättning för insatsen personlig assistans i december 2002 var cirka 2 200 barn och unga. Antalet ökar.

Cirka 28 procent av alla insatser enligt LSS gavs till barn och ungdomar som var 22 år eller yngre. En tredjedel av de cirka 1 200 barn och ungdomarna i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar bodde i en annan kommun än den betalande. Cirka en femtedel av barnen bodde i familjehem och de övriga i bostad med särskild service.

Personlig assistans

Insatsen personlig assistans och den ekonomiska ersättningen för denna – assistansersättning – gör det möjligt för barn och unga med omfattande funktionshinder att leva ett självständigt och aktivt liv.

Statlig assistansersättning lämnas till funktionshindrade barn, unga och vuxna som har behov av personlig assistans för sin dagliga livsföring under i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka. Rätten gäller bland annat barn och unga med omfattande funktionshinder som bor i eget boende, eller hos familj eller anhörig. Assistansersättning utgår 2004 med 205 kronor per beviljad timme. Kommunerna finansierar beviljad assistansersättning för de första 20 timmarna per vecka.

Anslaget för kostnader den statliga assistansersättningen (16:8) uppgår för budgetåret 2004 till 10 061 miljoner kronor.

Antalet assistansberättigade och beviljade timmar per vecka har ökat mycket kraftigt sedan reformen infördes 1994. Flest timmar per vecka beviljas i åldrarna 20–29 år där det genomsnittliga timantalet är 107 timmar per vecka. Barn och ungdomar under 20 år har emellertid det lägsta timantalet med 78 timmar per vecka.

Regeringen finner det angeläget att utvecklingen av barns rätt till personlig assistans och assistansersättning kartläggs. Riksförsäkringsverket har därför fått i uppdrag att i samråd med Socialstyrelsen göra en kartläggning och analys av hur tillämpningen har utvecklats. Uppdraget skall redovisas den 1 juli 2004.

Ej verkställda beslut och domar

Socialstyrelsen och länsstyrelserna har regeringens uppdrag att följa i vilken utsträckning kommuner och landsting inte verkställer domar och beslut enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Antalet ej verkställda beslut enligt LSS ökade från cirka 2 600 till cirka 2 800 beslut mellan den 1 januari 2001 och den 1 januari 2002. Ej verkställda beslut inom SoL har däremot minskat från cirka 3 000 till 2 500. Även antalet domar

som inte var verkställda enligt LSS och SoL ökade. Detta lagtrots drabbat även barn och unga. Skr. 2003/04:143

I syfte att intensivifiera arbetet för att komma tillrätta med problemet med kommuner som inte verkställer egna gynnande beslut om olika insatser enligt SoL och LSS beslutade regeringen i juli 2003 om direktiv till en utredning (dir. 2003:93). Utredaren skall göra en bred analys av problemet och föreslå åtgärder som kan bidra till en förbättrad rätts-säkerhet för den enskilde. Uppdraget skall enligt tilläggsdirektiv 2003:116 vara avslutat senast den 1 januari 2005.

Individuell plan

Individuell plan enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) ger ett tydligt samordningsansvar och bättre förutsättningar för förändring och problemlösning. Målet är att fler barn, unga och vuxna med funktionshinder skall få nytta av en individuell plan på sina villkor. Socialstyrelsen genomförde våren 2003 en undersökning om användningen av individuella planer. Den visar att det är något vanligare att vuxna har en individuell plan än att barn och ungdomar har en sådan. Av drygt 3 000 planer avsåg cirka en fjärdedel barn och unga. Det innebär att knappt 6 procent av de barn och ungdomar som har en LSS-insats också har en individuell plan. Antalet barn och ungdomar med individuell plan har ökat med 19 procent sedan mätningen den 1 november 2000. Till antalet är det fler pojkar än flickor som har en individuell plan, skillnaden är dock liten.

Socialstyrelsen konstaterar i rapporten Handikappomsorg – lägesrapport 2002 att föräldrarna ofta själva tvingas initiera och samordna de insatser som finns att tillgå. Regeringen anser att det är viktigt att en samordnad planering genomförs och dokumenteras i en individuell plan. Av planen skall det tydligt framgå vem som är ansvarig för olika insatser respektive samordningen.

Tillgången till habilitering och rehabilitering för barn och ungdomar med funktionshinder

Socialstyrelsen har haft regeringens uppdrag att kartlägga på vilket sätt landstingens barn- och ungdomshabilitering är tillgänglig för barn och ungdomar i olika åldrar med olika funktionshinder. Kartläggningen, som överlämnades till regeringen i juni 2003, visar att många barn och ungdomar med funktionshinder får en bra habilitering och rehabilitering. Men de brister som tidigare studier har visat avseende tillgången till habilitering/rehabilitering mellan olika delar av landet och mellan olika grupper av funktionshinder samt brister i samverkan mellan olika verksamheter, t.ex. skolan kvarstår. Socialstyrelsen anser att arbetet med att utveckla habilitering och rehabilitering måste ges ökad tyngd hos sjukvårdshuvudmännen och att hälso- och sjukvårdslagens intentioner och riksdagens prioriteringsbeslut bör sätta tydliga spår i sjukvårdshuvudmännens verksamheter. Den lagstiftning som finns bedöms som tillräcklig under förutsättning att den tillämpas.

Socialstyrelsen anser vidare att landstingen bör genomföra återkommande kartläggningar av vilka barn och ungdomar med funktionshinder som finns, deras åldersfördelning och vilka behov av habilitering/rehabilitering de har. Landstingen bör ge tydliga uppdrag om vilka grupper av funktionshindrade barn och ungdomar som olika verksamheter är ansvariga för och denna ansvarsfördelning bör redovisas i en särskild organisationsplan. Det utvecklingsarbete som pågår när det gäller individuell habiliterings/rehabiliteringsplan behöver lyftas fram och förstärkas.

Enligt regleringsbrevet för 2004 skall Socialstyrelsen återrapportera insatser för att stödja landstingen för att förbättra tillgången till habilitering och rehabilitering för barn och ungdomar med funktionshinder.

Hjälpmedel

En viktig förutsättning för att funktionshindrade personer skall kunna delta självständigt i samhällslivet och bestämma över sin vardag är hjälpmedel. Regeringen har tillsatt en särskild utredare som skall analysera vissa frågor på hjälpmedelsområdet och vid behov lämna förslag till åtgärder (dir. 2002:22). Analysen skall bl.a. avse hjälpmedelsförsörjningen för förskoleverksamhet samt utbildning för barn, ungdomar och vuxna. De förändrade förutsättningarna på hjälpmedelsområdet genom utvecklingen inom informations- och kommunikationsteknologin skall också utredas liksom avgiftssystemet för hjälpmedel och gränsdragningen när det gäller ansvaret för individuella hjälpmedel för personer med personlig assistans respektive arbetshjälpmedel för assistenterna. I uppdraget ingår även regleringen av insatsen rådgivning och annat personligt stöd enligt 9 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Utredaren skall redovisa sitt arbete senast den 15 juni 2004.

Översyn av teckenspråkets ställning

Kommunikation är grundläggande för att barn, unga och vuxna skall känna delaktighet. Redan 1981 slog riksdagen fast att barndomsdöva för att kunna fungera sinsemellan och ute i samhället måste vara tvåspråkiga. Regeringen anser att det är angeläget att teckenspråkets ställning ses över och har gett en särskild utredare i uppdrag att göra en översyn av rätten och möjligheterna att använda teckenspråket, liksom dövas och hörselskadades tillgång till samhällets utbud av kultur och litteratur och vid behov lämna förslag till åtgärder (dir. 2003:169). I uppdraget ingår att kartlägga förutsättningarna till likvärdig utbildning på teckenspråk för bl.a. döva, dövblinda, och hörselskadade barn och ungdomar. Det ingår även att analysera om utbildningen i teckenspråk för föräldrar och syskon till döva m.fl. tillgodoser de behov som finns. Uppdraget skall vara slutfört senast den 1 juli 2005.

Utbildningsstöd

Statsbidraget till särskilt utbildningsstöd m.m. finansierar de omvårdnadsinsatser som behövs i samband med undervisning vid riksgymna-

sium för svårt rörelsehindrade elever. Anslaget används till kostnader för habilitering och elevhem med omvårdnadsinsatser i anslutning till riksgymnasierna med den så kallade rh-anpassade gymnasieutbildningen.

Mellan åren 2002 och 2003 har det utbetalade statsbidraget till riksgymnasieverksamheten ökat från 68,5 miljoner kronor år 2002 till 69,8 miljoner kronor år 2003. Riksgymnasier för svårt rörelsehindrade ungdomar finns på fyra orter i landet: Stockholm, Göteborg, Umeå och Kristianstad.

Bilstöd

Syftet med bilstöd är bland annat att lämna bidrag till föräldrar med funktionshindrade barn för anskaffning och anpassning av motorfordon m.m. Den vanligaste mottagaren av bilstöd är en person med funktionshinder under 65 år som är beroende av bil för sin försörjning eller för att genomgå arbetslivsinriktad utbildning eller rehabilitering. Näst vanligast är förälder till ett barn med funktionshinder. Drygt 3 000 barn upp till och med 19 år har föräldrar som beviljats bilstöd på grund av barnets funktionshinder.

Anslaget för bilstöd till handikappade (16:7) uppgår för 2004 till 196 miljoner kronor. I tilläggsbudgeten föreslår regeringen att anslaget för 2004 förstärks med 22 miljoner. Från och med 2005 föreslår regeringen att ytterligare 38 miljoner tillförs så att anslagen för 2005 uppgår till 256 miljoner kronor.

Regeringen har tillsatt en särskild utredare som skall se över stödet i ett bredare sammanhang och lämna förslag till att effektivisera och förbättra tillämpningen av stödet.

5.1.2 Insatser för delaktighet och jämlika levnadsvillkor inom skolan

”En skola för alla” (utgiftsområde 16, Utbildningspolitik)

I skolan läggs grunden för sociala kontakter och framtida arbetsliv och det är därför viktigt att barn och ungdomar inte särskiljs på grund av olika förutsättningar och behov. Principen om en skola för alla är en av utgångspunkterna när regeringen har tillsatt den s.k. Carlbeckkommittén (dir. 2001:100), som har i uppdrag att göra en översyn av utbildningen för barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning. Kommittén skall ge förslag på åtgärder för att öka kontakter och samverkan mellan elever med och utan utvecklingsstörning. Kommittén skall också lämna förslag som kan förbättra utbildningens kvalitet för elever med utvecklingsstörning.

De senaste tio åren har antalet elever i särskolan ökat markant, bl.a. som en följd av grundskolans bristande resurser och kompetens att ge stöd till alla elever som behöver det. För att säkerställa att särskolan endast tar emot de elever som den är avsedd för skall kommittén dessutom utreda om bestämmelser om särskolans personkrets bör tydliggöras. Carlbeckkommittén kommer att redovisa sina förslag den 1 oktober 2004.

Den nyligen avslutade utredningen Läromedel för barn, elever och vuxenstuderande med funktionshinder (U2001:05) föreslår i betänkandet Läromedel – specifikt (SOU 2003:15) ett flertal åtgärder för att effektivisera statens insatser för anpassning och framställning av läromedel för bland annat barn och elever med funktionshinder i förskola och skola. Regeringen har nyligen beslutat att inrätta ett läromedelsråd vid specialpedagogiska institutet för att förstärka statens läromedelsåtagande.

6 Barnets rätt till hälsa

En av barnkonventionens grundläggande principer slår fast barnets rätt till liv och utveckling (artikel 6). Artikeln handlar om barnets hela utveckling, vilket innefattar en förpliktelse att skapa en miljö för barnet som garanterar det maximala möjligheter till överlevnad och utveckling, innefattande barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska, psykologiska och sociala utveckling. Artikel 24 erkänner barnets rätt att åtnjuta bästa uppnåeliga hälsa och rätt till sjukvård och rehabilitering och staten skall särskilt vidta lämpliga åtgärder för att bl.a. säkerställa alla barns tillgång till hälso- och sjukvård, särskilt genom utveckling av primärvården, utveckla förebyggande hälsovård och föräldrarådgivning samt vidta effektiva och lämpliga åtgärder för att avskaffa skadliga sedvänjor som är skadliga för barns hälsa.

6.1 Insatser för barns och ungas hälsa

Det allmänna hälsotillståndet bland flickor och pojkar är generellt gott, med undantag av att de psykosomatiska besvären har ökat under de senaste åren. Såväl självs kattad hälsa, somatiska och psykiska besvär, samt allmänt välbefinnande försämras med stigande ålder och skillnaden mellan flickor och pojkar ökar med åldern. Framför allt sjunker andelen flickor som säger sig vara helt friska med stigande ålder. Endast 45 procent av de 15-åriga flickorna säger sig vara helt friska, att jämföra med 65 procent av pojkarna. Denna könsskillnad i självs kattad hälsa har ökat under senare år.

Nyföddhets- och spädbarnstidens sjukdomar svarar för 50 procent av alla hälsoproblem bland flickor och pojkar i åldrarna 0–14 år. På andra plats i ohälsolistan kommer psykiska problem, som svarar för 22 procent av alla år med funktionsnedsättning, följt av skador, som svarar för 18 procent, infektioner, som svarar för 6 procent, samt astma/allergi, som svarar för 5 procent. Mellan 10 och 15 procent av alla barn söker barnpsykiatrisk konsultation under uppväxttiden.

Insatser för barns och ungas hälsa genomförs huvudsakligen inom ramen för hälso- och sjukvårdspolitiken respektive folkhälsopolitiken (utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg). Inom samtliga verksamheter som finansieras inom detta utgiftsområde beaktas barns särskilda behov, både vad gäller organisationen av och tillgången till god vård.

Sverige har en välutbyggd och erkänt välfungerande barnsjukvård, vilket har resulterat i en generellt sett mycket hög hälsoliv hos barn. Barnvårdscentralerna (BVC), som drivs i landstingens regi, intar här en central roll för stöd och rådgivande verksamhet för nyblivna föräldrar. Under hela graviditeten erhåller föräldrarna utbildning och träning inför sitt kommande föräldraskap. Det kontinuerliga hälsoarbete som BVC tillsammans med skolhälsovården utför har gett stora resultat för barnhälsan. Sverige har enligt Eurostats beräkningar från år 2000 den lägsta andelen dödsfall hos barn under 1 års ålder inom hela EU, där Sveriges snitt ligger på 3,4 per 1000 födda jämfört med ett EU-snitt på 4,9.

Genom de statliga anslagen till landsting och kommuner i årets budgetproposition stöder regeringen indirekt såväl BVC som skolhälsovården. Flertalet landsting prioriterar denna verksamhet mycket högt, vilket också avspeglas i det generellt sett mycket goda hälsoläget hos svenska barn.

Inom ramen för folkhälsopolitiken genomförs insatser som syftar till att främja hälsa och förebygga sjukdom, samt insatser för att skapa goda förutsättningar för hälsofrämjande levnadsvanor i befolkningen.

Nedan följer en sammanställning av de insatser för barns och ungas hälsa som redovisas i statsbudgeten för år 2004 inom ramen för bl.a. folkhälso- och hälso- och sjukvårdspolitikerna (utgiftsområde 9), livsmedelspolitiken (utgiftsområde 23), barnpolitiken (utgiftsområde 9) samt utbildningspolitiken (utgiftsområde 16).

6.1.1 Insatser för hälsofrämjande levnadsvanor samt sjukdomsförebyggande arbete bland barn och unga

Insatser för att förverkliga handlingsplanen för att förebygga alkoholskador (utgiftsområde 9, Folkhälsopolitik)

För genomförandet av den nationella handlingsplanen för att förebygga alkoholskador (prop. 2000/01:20) tillsattes i mars 2001 en särskild kommitté med representanter från berörda statliga myndigheter samt från Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet. Fram till år 2005 skall kommittén samordna insatserna på nationell nivå och i samspel med kommuner och landsting stimulera insatser på regional och lokal nivå. Strategin för att nå målet om att minska alkoholens skadeverkningar bygger på att sänka den totala alkoholkonsumtionen och påverka människors dryckesbeteende, framför allt när det gäller unga kvinnor och män. Viktiga delmål med fokus på barn och unga är att ingen alkohol skall förekomma under graviditeten, att uppväxten skall vara alkoholfri, att alkoholdebuten skall skjutas upp samt att berusningsdrickandet skall minska.

Under perioden 2001–2004 har regeringen satsat cirka 125 miljoner kronor på verksamheter till stöd för barn i missbruksmiljöer runt om i landet. Främst handlar det om utbildningar av yrkesgrupper som kommer i kontakt med barn till missbrukare och som har eller avser att starta verksamheter för dessa barn. Dessa medel har fördelats via länsstyrelserna. Totalt har 196 verksamheter fått stöd. Majoriteten av de verksamheter som fått bidrag har vänt sig till barn under 13 år. Därutöver har 15 miljoner kronor anslagits av länsstyrelserna för medel för att utveckla

och bygga ut ungdomsvården och 5,5 miljoner kronor har satsats på ett metod- och informationsutvecklingsprojekt om alkoholfrågor inom fritidsgårdsverksamheten. Skr. 2003/04:143

*Insatser för att förverkliga den nationella narkotikahandlingsplanen
(utgiftsområde 9, Folkhälsopolitik)*

Den nationella narkotikapolitiska samordnaren och hans kansli Mobilisering mot narkotika har regeringens uppdrag att genomföra och följa upp den nationella narkotikahandlingsplanen (prop. 2001/02:91) och att samordna narkotikainsatserna på nationell nivå. Insatser som riktar sig till barn och unga är prioriterade i den narkotikapolitiska samordnarens aktionsplan. För år 2004 har cirka 28 miljoner kronor avsatts i aktionsplanen för att utveckla det förebyggande arbetet riktat till barn och unga. Därtill kommer särskilda satsningar på att utveckla behandling och rehabilitering av unga med missbruksproblem. För att minska unga människors lust att experimentera med narkotika och stärka deras förmåga att stå emot har en rad insatser riktade till unga och vuxna i deras omgivning initierats.

*Skolans alkohol- och narkotikaförebyggande verksamhet
(utgiftsområde 16, Utbildningspolitik samt utgiftsområde 9,
Folkhälsopolitik)*

Myndigheten för skolutveckling och Statens folkhälsoinstitut har redovisat ett gemensamt regeringsuppdrag att i samråd med Svenska Kommunförbundet analysera vilka insatser som kan vidtas för att stärka den alkohol- och narkotikaförebyggande verksamheten i skolan. I rapporten Insatser i skolan som stärker hälsofrämjande skolutveckling och förebygger alkoholskador och narkotikamissbruk (2003) framhålls värdet av att den enskilda skolan har en utarbetad policy för arbetet samt ges förslag på insatser för att utveckla arbetet. Ett antal av de föreslagna insatserna kommer att helt eller delvis genomföras av Myndigheten för skolutveckling under budgetåret 2004 i samverkan med Folkhälsoinstitutet, Alkoholkommittén och Mobilisering mot narkotika. Medel har avsatts inom myndigheternas egna budgetar.

Insatser mot tobaksbruk

Regeringen aviserade i samband med den ekonomiska vårpropositionen 2001 att Statens folkhälsoinstitut skulle tillföras 30 miljoner årligen under perioden 2002 till och med 2004 för att förstärka arbetet med tobaksprevention särskilt riktade mot barn och ungdomar, men även till vuxna (prop. 2000/01:100, bet. 2000/01:Fi/U20, rskr. 2000/01:228). Uppdraget skall återrapporeras till Socialdepartementet den 20 september 2005.

På senare år har problemen med övervikt hos barn och ungdomar ökat alltmer. Detta är allvarligt eftersom överviktsproblem inte bara innebär hälsorisker utan även, särskilt för barn och ungdomar, kan leda till psykosociala påfrestningar. Regeringen har därför särskilt lyft fram kostens betydelse för hälsa och välbefinnande. Livsmedelsverket tilldelades under 2002 särskilda medel av regeringen för att genomföra en kostvaneundersökning särskilt inriktad på barn och ungdomar. Resultaten av denna studie kommer att redovisas under andra halvan av 2004.

Kunskap om olika gruppers kostvanor är nödvändig inte bara för att få uppgifter om näringsintag utan också för att på ett korrekt sätt kunna beräkna t.ex. exponeringen för olika miljögifter. Kännedom om exponering behövs för att kunna avgöra om åtgärder måste vidtas för att minska de negativa effekterna. Livsmedelsverket och Statens Folkhälsoinstitut har ett gemensamt regeringsuppdrag att ta fram underlag till en handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen. Uppdraget är inte specifikt inriktat mot barn och ungdomar, men särskild hänsyn skall tas till dessa gruppers levnadsförhållanden. Uppdraget skall redovisas till regeringen den 31 december 2004.

Insatser för ökad fysisk aktivitet inom skolan (utgiftsområde 16, Utbildningspolitik)

Det är regeringens mening att alla elever bör ges möjlighet till daglig fysisk aktivitet. För att betona skolans ansvar att erbjuda daglig och regelbunden fysisk aktivitet för varje elev har detta skrivits in i läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan. Myndigheten för skolutveckling har fått i uppdrag att följa upp och stödja skolornas arbete med att genomföra målet och rapportera till regeringen. Vidare har regeringen inrättat Nationellt resurscentrum för idrott och hälsa vid Örebro universitet. Resurscentrumets främsta uppgift är att stödja skolor i deras arbete med att stimulera till ökad fysisk aktivitet och till andra hälsofrämjande åtgärder.

Insatser mot sexuellt överförbara sjukdomar bland unga (utgiftsområde 9, Folkhälsopolitik)

Informationsinsatser för att hindra spridningen av sexuellt överförbara sjukdomar görs bl.a. av Statens folkhälsoinstitut (FHI), landsting och kommuner samt av olika organisationer. FHI har i detta arbete en central roll och disponerar anslaget 14.1 Insatser mot aids under utgiftsområde 9. En del av anslaget insatser mot aids går till förebyggande projekt i landsting och kommuner. Projekten är ofta riktade till ungdomar, men även andra viktiga målgrupper.

Regeringen beslutade år 2002 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en samlad översyn av samhällets insatser mot hiv/aids. Utredarens huvuduppgift har varit att lämna förslag till en nationell handlingsplan i syfte att begränsa spridningen och konsekvenserna av

hiv/aids. I uppdraget har bl.a. ingått att uppmärksamma utsatta gruppers situation och behov av särskilt stöd samt att fästa särskild vikt vid åtgärder för att förhindra att barn smittas och för att stödja barn som är smittbärare. Utredningen överlämnade i februari 2004 betänkandet Samhällets insatser – att möta förändring (SOU 2004:13) till regeringen.

6.1.2 Insatser för barns och ungas fysiska hälsa

Tandvård (utgiftsområde 9, Hälso- och sjukvårdspolitik)

Landstingen ansvarar enligt tandvårdslagen (1985:125) för att barn och ungdomar får en avgiftsfri, fullständig och regelbunden tandvård t.o.m. det år då de fyller 19 år. De statliga insatser som görs för barn och ungdomar på tandvårdsområdet handlar i huvudsak om uppföljning av hur tandhälsan utvecklas i dessa åldersgrupper. Socialstyrelsen sammanställer årligen uppgifter från landstingen om tandhälsan hos de barn som undersökts inom folktandvården eller den privata tandvården, t.ex. andelen barn i olika åldrar som var kariesfria.

Tandhälsan hos barn och ungdomar har förbättrats mycket påtagligt under de senaste decennierna. På senare år har emellertid förbättringen mattats av och det finns fortfarande betydande skillnader mellan olika landsting. Genomgående är tandhälsan sämre i socioekonomiskt svaga områden. Någon klar försämring av tandhälsan hos barn och ungdomar på riksnivå har dock inte kunnat beläggas.

Socialstyrelsens sammanställning över situationen för år 2002 visar bl.a. att den procentuella andelen kariesfria barn i olika åldrar har ökat mycket kraftigt sedan 1985. Medelvärde för antalet kariesskadade och fyllda tänder har samtidigt minskat. På riksnivå uppgick detta värde för 12-åringar år 2002 till 1,1 för barn som behandlades inom folktandvården och 0,9 för barn som behandlades inom privattandvården.

Vaccinationer (utgiftsområde 9, Folkhälsopolitik)

Barnsjukdomar som det går att vaccinera mot förekommer mycket sällan och drabbar huvudsakligen ovaccinerade barn. Under de senaste åren har det skett en viss minskning av vaccinationstäckningen mot mässling, påssjuka och röda hund. För att möta denna utveckling har Socialstyrelsen och Smittskyddsinstitutet under senare år arbetat med att förbättra informationen till föräldrar och hälso- och sjukvårdspersonal om säkerhet och effekter av vacciner. Vaccinationsstatistiken för år 2002 tyder på att den nedåtgående trenden har brutits och att täckningsgraden åter stiger.

Åtgärder mot kvinnlig könsstympning (utgiftsområde 9, Barnpolitik)

I juni 2003 fattade regeringen beslut om en nationell handlingsplan mot kvinnlig könsstympning som syftar till att könsstympning av flickor som bor i Sverige skall upphöra och att de flickor och kvinnor i Sverige som redan är könsstympade skall få adekvat stöd. Socialstyrelsen har en nyckelroll i handlingsplanen. Regeringen har avsatt sammanlagt tre mil-

joner kronor för att genomföra de åtgärder som aviseras i handlingsplanen.

För att samla de kunskaper som finns om det förebyggande arbetet mot kvinnlig könsstympning samt för att bidra till erfarenhetsutbyte anordnade Socialdepartementet i maj 2002 en nationell konferens med brett deltagande från berörda folkgrupper, yrkesgrupper samt internationella medverkande. Socialstyrelsen har under våren 2003 färdigställt och distribuerat informationsmaterial till flickor och pojkar i berörda folkgrupper samt till berörda invandrargrupper generellt.

6.1.3 Insatser för barns och ungas psykiska hälsa

Psykiatrisk vård (utgiftsområde 9, Hälso- och sjukvårdspolitik)

Den psykiatriska vården av barn och ungdom utgör ett prioriterat område inom regeringens hälso- och sjukvårdspolitik. I den nationella handlingsplanen för utveckling av hälso- och sjukvården (prop. 1999/2000:149) klargörs bland annat att insatserna till barn och ungdomar med psykisk ohälsa skall stärkas genom ett tidigt och adekvat stöd, genom samordnade insatser mellan barn- och vuxenpsykiatrin samt genom ett utvecklat vårdinnehåll.

För att stimulera en utveckling i enlighet med den nationella handlingsplanen för hälso- och sjukvården har landsting och kommuner under åren 2001–2004 fått ett statligt tillskott på närmare 9 miljarder kronor. Inriktningen för medlens användning i landsting och kommuner styrs genom avtal om utvecklingsinsatser med Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet. För att säkerställa att resurserna används i enlighet med intentionerna i handlingsplanen har Socialstyrelsen givits i uppdrag att svara för den nationella uppföljningen och utvärderingen. I årsrapport 2003 klargörs bland annat att landstingen har vidtagit åtgärder för att minska väntetiderna samt fördjupa samarbetet med kommunerna. Fortsatt utvecklingsbehov finns dock vilket kan exemplifieras av att några landsting uppger att planerade åtgärder inte har kunnat förverkligas.

För att psykiatrin skall ha framgång i arbetet med att förebygga psykisk ohälsa och ge hjälp och stöd i ett tidigt skede till barn och ungdomar som visar tecken på psykiska problem krävs en nära samverkan med kommunerna. Genom lagändringar i enlighet med de förslag som lämnats i propositionen Samverkan mellan kommuner och landsting inom vård- och omsorgsområdet (prop. 2002/03:20) har kommuner och landsting bland annat givits utökade möjligheter att i gemensam nämnd fullgöra uppgifter inom områdena hälso- och sjukvård och socialtjänst.

Flickor som skadar sig själva (utgiftsområde 9, Barnpolitik)

Det förebyggande arbetet och kunskapen kring flickor som skadar sig själva är eftersatt. För att bl.a. förbättra det förebyggande arbetet har Socialstyrelsen i juni 2003 fått i uppdrag att närmare belysa de frågeställningar som finns kring flickornas problematik samt problemets omfattning och karaktär samt att lämna förslag till åtgärder. Socialstyrelsen dis-

ponerar 500 000 kronor för uppdragets genomförande. En första rapport med en kartläggning av situationen i Sverige redovisades i januari 2004. Uppdraget skall slutredovisas senast den 31 december 2004. Skr. 2003/04:143

6.1.4 Insatser för en god fysisk och psykisk närmiljö för barn och unga

Nationell undersökning om barns miljörelaterade hälsa (utgiftsområde 9, Folkhälsopolitik)

Under år 2003 har Socialstyrelsen genomfört en enkätundersökning av barns miljörelaterade hälsa i Sverige. Cirka 42 000 barn i åldersgrupperna 8 månader, 4 år och 12 år ingår i studien, som är den första nationella undersökningen i sitt slag. Resultaten kommer att redovisas i nästa Miljöhälsorapport 2005. De kommer också att utgöra underlag vid utvärderingar av befolkningens miljörelaterade ohälsa i arbetet med de av riksdagen och regeringen fastställda miljö kvalitetsmålen.

Insatser för att förebygga barnolycksfall m.m. (utgiftsområde 9, Barnpolitik samt utgiftsområde 6, Politikområde Skydd och beredskap mot olyckor och svåra påfrestningar)

Frågan om huvudman för det övergripande ansvaret för barnsäkerhetsfrågor har behandlats av Barnsäkerhetsdelegationen i betänkandet Barns rätt till säkra och utvecklande miljöer. Framtida huvudman (SOU 2003:19). Betänkandet har remissbehandlats.

Statens Räddningsverk, som har ett övergripande ansvar att samordna samhällets verksamheter för olycks- och skadeförebyggande åtgärder, bör enligt regeringens mening vara den myndighet som också skulle kunna ha det övergripande ansvaret för barnsäkerhetsfrågor. Regeringen har därför gett Räddningsverket i uppdrag att under 2004 genomföra ett projekt i syfte att närmare belysa på vilket sätt det samordnade ansvaret för barnsäkerhetsarbetet skulle kunna inordnas i myndighetens verksamhet. Räddningsverket har beviljats 1,5 miljoner kronor för uppdragets genomförande.

Räddningsverket skall under projektiden samverka med de sektorsmyndigheter som har varit involverade i Barnsäkerhetsdelegationens arbete samt med Barnombudsmannen.

En delredovisning, innefattande förslag till framtida konstruktion av uppgiften samt en analys av vilka kostnader ett permanent uppdrag för verket skulle komma att medföra, skall lämnas senast den 15 juni 2004.

Insatser för barn och trafiksäkerhet (utgiftsområde 22, Transportpolitik)

En målsättning för väg- och järnvägstransportsystemen är att andelen barn som på egen hand kan utnyttja dessa system fortlöpande skall öka. Vägverket och Banverket har därför i uppdrag att redovisa andelen barn som på egen hand kan nyttja väg- respektive järnvägstransportsystemet. Vägverket och Banverket skall även prioritera åtgärder för barns säkerhet

som syftar till att minska antalet dödade och skadade inom väg- och järnvägstransportsystemen och särredovisa olyckor med barn inblandade.

Insatser för arbetsmiljö och hälsa i förskola och skola (utgiftsområde 16, Utbildningspolitik samt utgiftsområde 14, Arbetslivspolitik)

Skolan är elevernas arbetsplats. Elever i grundskolan och uppåt omfattas av arbetsmiljölagen (1977:1160) och av arbetsmiljöinspektionens tillsyn. Elever fr.o.m. årskurs 7 har rätt att medverka i skyddsverksamheten på skolan genom elevskyddsombud. Elevskyddsombuden har rätt till utbildning och ledighet för uppdraget. Arbetsmiljöverket ansvarar för arbetsmiljötillsyn i skolan.

Genom att elever från grundskolans årskurs 1 omfattas av arbetsmiljölagen har de lagstadgad rätt till en god arbetsmiljö fri från kränkningar. Barn i förskolan och fritidshemmen omfattas emellertid inte av lagen och olika undersökningar har visat på brister i skolans arbetsmiljöarbete. Regeringen avser att under våren 2004 fatta beslut om direktiv för en utredning om frågor inom arbetsmiljölagstiftningen, där en översyn av lagen ur ett barn- och elevperspektiv kommer att ingå. Parallellt med detta har Skolverket regeringens uppdrag att meddela föreskrifter för elevskyddsombudens medverkan i arbetsmiljöarbetet.

Vidare driver Arbetslivsinstitutet inom tema *Skolans arbetsliv* olika forskningsprojekt med syfte att förbättra arbetslivet och arbetsmiljön i skolan, för både elever och dem som arbetar där. Dagens skola har exempelvis problem med hög personalomsättning, mobbning, höga ljudnivåer, dåliga arbetsställningar för både elever och lärare. Forskare inom bl.a. pedagogik, sociologi och språkvetenskap, ergonomi, stress och buller har samlats för att gemensamt utveckla skolans arbetsmiljö. Projektet avslutas vid utgången av år 2006.

Insatser för barns hälsa och säkerhet inom konsumentpolitiken (utgiftsområde 24)

Produktsäkerhetsarbetet utgör en viktig del av konsumentpolitiken och särskilt prioriterat är inriktningen på barns säkerhet. Barn kan inte själva förutsättas bedöma risker eller läsa varningstexter och därför måste produkter avsedda för barn vara så säkert utformade som möjligt. Ett långsiktigt arbete bedrivs kopplat till leksakers och barnomsorgsprodukters säkerhet, bland annat genom ett aktivt deltagande i standardiseringen. På tjänstesäkerhetsområdet har under det senaste året arbete inletts och initiativ tagits såväl nationellt som på EU-nivå. De aktiviteter som studeras vilka är relaterade till fritids- och sportaktiviteter har särskilt konstaterats vara av relevans för barn och ungdomar.

7 Barnets rätt till utbildning

Barn och unga tillbringar en stor del av sin vardag inom förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg och skola. Närmare 98 procent av alla elever

går vidare till gymnasieskolan. Utformningen av och innehållet i dessa verksamheter har därför stor betydelse för deras uppväxtvillkor och välfärd. Barn till förvärvsarbetande föräldrar har rätt till barnomsorg enligt artikel 18.3 i barnkonventionen. Vidare erkänner artikel 28 varje barns rätt till obligatorisk och kostnadsfri grundutbildning som bl.a. skall syfta till att utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk och psykisk förmåga. Utbildningen skall vidare syfta till att utveckla respekt för de mänskliga rättigheterna, samt för barnets föräldrar, kulturella identitet, språk och värden samt förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av bl.a. förståelse, tolerans och jämlikhet mellan könen (artikel 29). Eftersom många barn tillbringar såväl skoltiden som en stor del av fritiden i dessa miljöer skall även barnets rätt till vila och fritid, lek och rekreation (artikel 31) tillgodoses inom verksamheterna. Dessa rättigheter gäller alla barn och unga utan åtskillnad av något slag.

7.1 Insatser för barns och ungas rätt till utbildning m.m.

Insatser för barns och ungas rätt till utbildning m.m. utförs inom politikområdet Utbildningspolitik (utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning). Utbildningspolitiken omfattar bl.a. förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen samt barn- och ungdomsutbildningen.

Målet för utbildningspolitiken är att Sverige skall vara en ledande kunskapsnation som präglas av utbildning av hög kvalitet och livslångt lärande för tillväxt och rättvisa.

Den största delen av verksamheterna som riktar sig till barn och unga inom utbildningspolitiken bedrivs av kommunerna. Det gäller förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg och skola. Utbildningsverksamheten kan även bedrivas av fristående skolhuvudmän.

I december 2002 överlämnade Skollagskommittén sitt betänkande *Skollag för kvalitet och likvärdighet* (SOU 2002:121) med förslag till en ny skollag för all utbildning från förskola till vuxenutbildning oberoende av om huvudmannen är kommunal eller fristående. Kommitténs förslag innebär att ansvarsfördelningen mellan rektor, kommun och stat förtydligas, bl.a. för att öka eleverns och föräldrars rättssäkerhet. Andra förslag handlar om eleverns möjlighet till inflytande och om god arbetsmiljö och trygghet i skolan. Regeringen avser att återkomma till riksdagen med anledning av Skollagskommitténs förslag under riksdagsåret 2004/05. En reformerad gymnasieskola kommer att införas den 1 juli 2007. Viktiga förslag som rör förskolan kommer att presenteras i en särskild förskoleproposition som avses lämnas till riksdagen oktober 2004.

Den 1 mars 2003 bildades den nya Myndigheten för skolutveckling med uppgift att bistå kommuner, skolor och förskolor i deras utvecklingsarbete och verka inspirerande och pådrivande. Samtidigt förändrades Skolverkets roll. Skolverkets uppgifter omfattar uppföljning, utvärdering och utbildningsinspektion.

Om inget annat anges hänför sig de insatser som redovisas nedan till utgiftsområde 16, Utbildningspolitiken.

Insatser för att förbättra förskole- och skolsituationen för barn och unga i segregerade områden (utgiftsområde 8, Storstadspolitik)

Alla barn och elever har rätt och möjlighet till framsteg. För att uppfylla målet om en nationellt likvärdig skola av hög kvalitet krävs särskilda insatser för att förbättra förskole- och skolsituationen för barn och ungdomar i segregerade områden. Sedan 1999 har regeringen genom storstadspolitiken satsat stora resurser på att motverka segregationen i storstadsregionerna. Förskolan och skolan är viktiga aktörer för att minska segregationen bland barn och unga. Under åren 1999–2003 har 288 miljoner kronor av de särskilda storstadsmedlen utbetalats till berörda kommuner för insatser inom förskolan. Motsvarande belopp för insatser inom skolan är 184 miljoner kronor. Erfarenheterna från storstadspolitiken med bl.a. språkförskolor, läsprogram och läxhjälp är viktiga och skall tas tillvara och införlivas i det ordinarie arbetet.

Regeringen har givit Myndigheten för skolutveckling i uppdrag att genomföra en rad insatser för att främja utvecklingen i förskolan, grundskolan och även i gymnasieskolan i utsatta områden, med det tydliga syftet att en större andel av eleverna i dessa stadsdelar skall nå målen för utbildningen. I detta sammanhang skall förskolans, förskoleklassens samt fritidshemmens roll särskilt beaktas. Myndigheten skall årligen redovisa till regeringen de insatser som vidtagits, vilka metoder och arbetsätt som använts, viktiga iakttagelser som gjorts under arbetet samt vilka resultat som har uppnåtts samt hur dessa har spridits till olika huvudmän.

Utbildning av pedagogiska resurspersoner för ökad jämställdhet mellan könen

Det är viktigt att såväl innehållet som pedagogiken i utbildningen präglas av ett tydligt jämställdhetsperspektiv. På regeringens uppdrag utbildas pedagogiska resurspersoner i jämställdhet och genuskunskap. Utbildningen bedrivs vid Göteborgs och Umeå universitet. Utbildningen omfattar såväl förskolan som grund- och gymnasieskolan. Det finns för närvarande 236 resurspersoner som har genomgått eller går utbildningen från 117 kommuner. Syftet är att bredda och fördjupa kompetensen när det gäller jämställdhet. Regeringens ambition är att det i början av 2005 skall finnas minst en resursperson i varje kommun.

Barns rättssäkerhet i skolan

Regeringen beslutade den 11 september 2003 att tillkalla en särskild utredare. Utredningen Skolansvarsutredningen (U 2003:10) överlämnar i slutet av april 2004 sitt huvudbetänkande med förslag till lagstiftning som främjar lika rättigheter och motverkar diskriminering och annan kränkande behandling inom bl.a. förskolan, skolan och vuxenutbildningen.

Regeringen gav i maj 2003 Riksidrottsförbundet i uppdrag att vara nationellt samordningsorgan för det av Europaparlamentet och Europeiska unionens råd beslutade Europeiska året för utbildning genom idrott 2004 (nr 291/2003/EG). Riksidrottsförbundet skall koordinera detta arbete med de insatser som förbundet gör med stöd av de särskilda medel som förbundet disponerar för "Handslaget" (se avsnitt 9.3). Riksidrottsförbundet skall särskilt vid genomförandet av uppdraget ta hänsyn till den av regeringen beslutade nationella handlingsplanen mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering (skr. 2000/2001:59). Uppdraget skall genomföras i nära samarbete med Myndigheten för skolutveckling.

7.3 Insatser inom förskolan

Förskoleverksamheten bedrivs i form av förskola, familjedaghem och kompletterande förskoleverksamhet (öppen förskola). Förskolan är en del av den generella välfärden. En väl fungerande barnomsorg av hög pedagogisk kvalitet som är tillgänglig för alla barn har stor social betydelse genom att bidra till goda uppväxtvillkor och att barn med olika social, etnisk och kulturell bakgrund kan mötas. Därför är det viktigt att alla barn erbjuds en plats i förskolans pedagogiska verksamhet. Inget barn skall behöva avstå från att delta i förskola av ekonomiska eller andra skäl. Flera reformer under de senaste åren har också ökat tillgängligheten till förskolan. Den totala kostnaden för den kommunala förskolan beräknas för år 2002 uppgå till 30,1 miljarder kronor.

Reformen maxtaxa och allmän förskola m.m.

Reformen maxtaxa och allmän förskola m.m. består av flera delar som har trätt i kraft vid olika tidpunkter från den 1 juli 2001. Bestämmelser om maxtaxa infördes den 1 januari 2002 och innebär ett högsta tak för de avgifter som föräldrar betalar. För barnfamiljerna innebär maxtaxan sänkta kostnader för barnomsorg. Sedan den 1 januari 2003 har alla 4- och 5-åringar rätt att avgiftsfritt gå i förskola minst 525 timmar om året. Sedan tidigare har barn till arbetslösa eller föräldralediga rätt till förskoleverksamhet minst tre timmar om dagen eller 15 timmar i veckan.

Skolverkets uppföljning av reformen har visat att barn som tidigare har stängts ute från förskolans pedagogiska verksamhet, nu har tillgång till verksamheten och att fler barn har tillgång till förskolan utan att kvaliteten har sänkts.

Antalet barn i förskolan uppgick under år 2003 till 342 000, en ökning med 8 400 barn jämfört med året innan. Av dessa hade omkring 15 000 barn en förälder som var föräldraledig. Det ökade barnantalet har inte påverkat gruppstorlek eller personaltäthet. Det är dock en stor spridning mellan kommuner när det gäller antalet barn per årsarbetare. Den kommun som har lägst personaltäthet har 6,7 barn per årsarbetare och den som har högst har 3,9 barn per årsarbetare.

Den preliminära kostnaden för år 2002 per inskrivet barn i förskolan var 90 900 kr. Det är en ökning med 3,8 procent jämfört med året innan. Anslaget till maxtaxan för år 2004 uppgår till 3 660 miljoner kronor, varav 500 miljoner kronor avser kvalitetssäkring av förskolans verksamhet.

Allmänna råd för förskolans kvalitet

När tillgängligheten till förskolan ökar är arbetet med förskolans kvalitet ett prioriterat område för regeringen. Det handlar om att minska skillnaderna mellan barngruppernas storlek över landet, att öka personaltäteten, att stärka personalen, att göra förskolan mer jämställd, att utveckla strategier för att möta segregationen samt att utveckla system för att följa upp och utveckla kvaliteten. Förskolan är en kommunal angelägenhet som organiseras och beslutas på lokal nivå. Samtidigt är det viktigt att det inte finns stora kvalitetsskillnader mellan olika kommuner eller mellan olika verksamheter i samma kommun. Regeringen har därför gett Skolverket i uppdrag att utfärda allmänna råd för förskolans kvalitet. Arbetet pågår.

Förstärkta personalresurser

Forskning visar att personaltätet och barngruppernas storlek är viktiga kvalitetsfaktorer, särskilt för de yngre barnen och barn i behov av särskilt stöd. En viktig satsning blir att införa ett riktat statligt bidrag till kommunerna för att anställa 6 000 nya förskollärare, barnskötare eller annan personal i förskolan. Satsningen på kraftigt förstärkta personalresurser till förskolan skall ske successivt under mandatperioden och i den takt som ekonomin tillåter.

Kompetensutveckling

För en hög kvalitet är det också viktigt att all personal får ta del av en anpassad, kontinuerlig kompetensutveckling för att kunna möta de nya krav som ställs på förskolan. De kommuner som har valt att införa maxtaxan får ta del av 500 miljoner kronor för att säkra förskolans kvalitet. Dessa medel har även använts för kompetensutveckling av förskolans personal.

I regeringens skrivelse Utbildning för kunskap och jämlikhet – regeringens utvecklingsplan för kvalitetsarbetet i förskola, skola och vuxenutbildning (skr. 2001/02:188) aviserades en förstärkning av kvalitetsarbetet i hela utbildningssystemet från förskolan och uppåt. Bland annat skall krav på anpassade kvalitetsredovisningar införas för förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen.

Utveckling av förskolan inom ramen för storstadspolitiken (utgiftsområde 8)

Det är en rättvisefråga i ett mångkulturellt samhälle att alla barn skall få stöd att utvecklas och ta tillvara sina resurser. Erfarenhet visar att tidiga

insatser har särskilt stor betydelse för det fortsatta lärandet. Som en del i det storstadspolitiska arbetet har förskoleverksamheten byggts ut och utvecklats med statligt stöd. Medel har bl.a. använts till att i förskoleverksamheten pröva nya verksamhetsformer med nya pedagogiska arbetssätt, att erbjuda alla barn från tre år förskola på deltid, att utveckla pedagogernas kompetens, att öka antalet vuxna i förskolan samt att stärka föräldramedverkan i förskolans verksamhet.

Modersmålsstöd

Modersmålsstödet är mycket viktigt, särskilt för de yngsta barnens språk- och identitetsutveckling. I februari 2003 fick Reggio Emiliainstitutet 1,3 miljoner kronor av regeringen, för det första året av ett treårigt projekt om språk och kommunikation i den mångkulturella förskolan. Ett nätverk med andra förskolor har knutits till projektet. Projektet kommer att utvärderas bl.a. på barnnivå och verksamhetsnivå.

Jämställd förskola

Forskningen visar att barn tidigt bemöts utifrån sitt kön och därmed blir medvetna och påverkade av könsroller. För en mer jämställd förskola som kan erbjuda barnen både manliga och kvinnliga förebilder har regeringen tillsatt en jämställdhetsdelegation för förskolan. Delegationen skall lyfta fram, förstärka och utveckla förskolans pedagogiska arbete med jämställdhet. Inom ramen för detta arbete ska också behovet att rekrytera fler män till förskolan uppmärksammas. Delegationen kommer att arbeta fram till och med juni 2006.

Utvecklingen av familjedaghemmen

Det finns barn där föräldrarna av olika skäl avstår från förskola. Det kan bero på avståndet till närmaste förskola eller på att barnen har behov av en mindre grupp. Ett annat exempel är den omsorg på kvällar, nätter och helger som många föräldrar är beroende av och som bedrivs i familjedaghem i dag. Även barn i familjedaghem skall få del av den allmänna förskolan, om föräldrarna så önskar. Skolverket har fått i uppdrag att se över hur kommunerna organiserar allmän förskola samt att även följa utvecklingen av familjedaghem.

7.4 Insatser inom grundskolan

Den svenska skolan skall vara en trygg kunskapsskola för alla. Undervisningen skall stimulera kreativitet och nyfikenhet. Det totala antalet elever i grundskolan har ökat under hela 1990-talet och omfattade 1 057 225 elever för läsåret 2002/03. Den totala kostnaden för den kommunala grundskolan beräknas för år 2002 uppgå till 62,7 miljarder kronor (exkl. skolskjuts), vilket är en ökning med 2,7 procent jämfört med föregående år. Ungefär 98 procent av eleverna som slutar grundskolan är behöriga att tas in på gymnasieskolans nationella program. Det finns emellertid

stora skillnader i andel behöriga elever mellan kommuner och mellan skolor. Skr. 2003/04:143

Att utveckla skolan så att alla elever får goda kunskaper är skolans absolut största utmaning och en av de viktigaste åtgärderna för att öka rättvisan och jämlikheten och minska social och etnisk segregation. Även om andelen behöriga har ökat de senaste åren, är det fortfarande alltför många elever som lämnar grundskolan utan godkänt betyg i ett eller flera av de ämnen som ger dem behörighet till gymnasieskolan.

Personalförstärkning

Sedan läsåret 2001/02 ökas de statliga anslagen direkt till skolan successivt under en period av fem år så att 15 000 lärare och andra specialister kan anställas. Detta innebär att den negativa utvecklingen med besparingar i skolan bryts och elevernas möjligheter att få stöd att nå utbildningsmålen ökar. För läsåret 2003/04 har 3 miljarder kronor avsatts i statsbidrag. Det statliga stödet har tillsammans med kommunernas egna satsningar bidragit till att personaltätheten nu åter ökar i skolan. För läsåret 2002/03 har 8 500 fler personer anställts jämfört med läsåret 200/01. En studie som har genomförts på uppdrag av Skolverket visar att kommunerna i stor utsträckning har använt bidraget för att satsa på elever i behov av särskilt stöd.

Regeringens kvalitetsprogram

Regeringen tar under mandatperioden ytterligare steg för att se till att alla barn och unga får tillgång till en likvärdig utbildning genom en rad insatser som alla sätter fokus på skolans kvalitetsarbete.

Under våren 2003 presenterades regeringens kvalitetsprogram för skolan – Alla skolor ska vara bra skolor. Huvuddragen i programmet har presenterats i regeringens utvecklingsplan för kvalitetsarbetet i förskola, skola och vuxenutbildning (skr. 2001/02:188). Kvalitetsprogrammet innehåller en rad insatser för förstärkt kvalitetsarbete på alla nivåer, från uppföljningen av varje elevs utveckling, av varje skola och varje kommun ända upp till den statliga nivån.

Bättre utvecklingssamtal

Regeringen har beslutat om ändringar i grundskoleförordningen (1994:1194) och motsvarande skolförordningar som tydliggör skolans ansvar för att eleven och föräldrarna under hela skoltiden informeras om elevens studietutveckling i relation till målen i läroplanen och i kursplanerna samt att de insatser som behövs för att eleven skall nå målen tydliggörs. Ändringen trädde i kraft den 1 juli 2003. Regeringen har också uttalat att utvecklingssamtalen i grundskolan regelmässigt bör leda fram till en framåtsyftande individuell utvecklingsplan och avser att i grundskoleförordningen införa krav på sådana planer. För de elever som i årskurs 9 inte har uppnått målen i ett eller flera ämnen skall skolan fr.o.m. läsåret 2003/04 dessutom regelmässigt utfärda ett skriftligt om-

döme som styrker arbetsinsats och uppnådda kunskaper. Där kan också framgå vilka stödåtgärder som vidtagits. Skr. 2003/04:143

Utveckla former för individuell planering

Myndigheten för skolutveckling har på regeringens uppdrag givit ett antal grundskolor resurser för att utveckla och dokumentera formerna för individuell planering och dokumentation. Avsikten var bl.a. att få fram lärande exempel. Resultatet av projektet lämnades till regeringen 2004 i rapporten Individuell planering och dokumentation i grundskolan (dnr. 2003:251).

Utveckling av kvalitetsindikatorer

Även på skol- och kommunnivå behöver det strukturerade kvalitetsarbetet stärkas. Skolverket har därför haft i uppdrag att föreslå kvalitetsindikatorer som speglar skolans uppdrag i vid bemärkelse att ingå i skolans respektive kommunens årliga kvalitetsredovisning. Kvalitetsredovisningen skall i första hand främja kvalitetsarbetet och styrningen i skolans och kommunens förbättringsarbete. Därutöver har kvalitetsredovisningen ett informationsvärde i förhållande till föräldrar, allmänhet med flera samt bidrar till delaktighet i skolans kvalitetsutveckling för elever, studerande och personal. Målet är att ett systematiskt kvalitetsarbete med en utvecklad kvalitetsredovisning skall omfatta alla skolor och alla kommuner under läsåret 2004/05.

Insatser inom ramen för storstadspolitiken (utgiftsområde 8)

Flera skolor har utökat sina öppettider och erbjuder t.ex. läxhjälp efter skoltid, men även kultur- och fritidsaktiviteter. Andra exempel på insatser är projekt för att stärka samverkan mellan föräldrarna och skolan, särskilda språkutvecklingsgrupper med samordningsansvar för språkutveckling samt upprättande av regelbundna språkutvecklingsanalyser för eleverna.

Tvåspråkig ämnesundervisning

Regeringen har beslutat inrätta en fyraårig försöksverksamhet med start den 1 augusti 2003 med tvåspråkig undervisning även för de högre årskurserna i grundskolan, som gör det möjligt att ge en del av ämnesundervisningen på modersmålet. Syftet är att förhindra att elever, som kommit sent till Sverige, kommer efter kunskapsmässigt medan de utvecklar sina färdigheter i svenska.

Skolverkets tillsyn förstärks

Skolverkets uppgifter har sedan den 1 mars 2003 renodlats till uppföljning och utvärdering, samt utbildningsinspektion genom granskning och tillsyn. För att ytterligare förstärka myndighetens utbildningsinspektion

har dessutom Skolverkets anslag (25:1) utökats med 5 miljoner kronor från år 2004. Målet är att varje kommun och alla skolor skall omfattas av en inspektion minst vart sjätte år.

Skolverket har även haft regeringens uppdrag att skapa nya och skarpa rutiner och metoder för inspektion och prövning av ansökningar om godkännande av fristående skolor. Skolverket skall därutöver genomföra en särskild inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande. Skolverket har den 15 januari 2004 överlämnat sin redovisning till regeringen. Skolverket har dels redovisat hur myndigheten skall skärpa sina rutiner och metoder, dels lämnat förslag till författningsändringar. Frågan bereds för närvarande inom Utbildningsdepartementet.

7.5 Insatser inom skolbarnsomsorgen

Skolbarnsomsorgen bedrivs i form av fritidshem och familjedaghem. För barn mellan tio och tolv år kan skolbarnsomsorgen även bedrivas i form av öppen fritidsverksamhet. Fritidshemmen spelar en betydelsefull roll för barnens utveckling och trygghet och är ett viktigt komplement till skolan. Fritidshemmen har under senare år varit en av de verksamheter där personaltätheten har minskat kraftigast. Antal barn i åldern 6–9 år som är inskrivna i fritidshem har fortsatt att öka. Under år 2002 ökade antalet barn med 14 000, troligen som ett resultat av maxtaxan. Dessa är framför allt barn till förvärvsarbetande eller studerande föräldrar som tidigare var ensamma hemma eller hade omsorgen ordnad på annat sätt. År 2003 var 341 855 barn inskrivna i fritidshem.

Närvarotiden är fortfarande densamma. Även inom skolbarnsomsorgen är det en stor spridning mellan kommuner när det gäller personaltätheten. Den kommun som hade lägst personaltäthet år 2003 hade 30,5 barn per årsarbetare och den som hade högst hade 9,3 barn per årsarbetare.

Den preliminära kostnaden per inskrivet barn i fritidshem var år 2002 29 800 kronor, en ökning med 1,9 procent jämfört med 2001.

Uppföljningar av statsbidraget för personalförstärkningar i skola och fritidshem som infördes från och med läsåret 2001/2002 visar att endast en liten del har använts till att anställa personal inom fritidshemmen.

Kvalitetsredovisningar inom skolbarnsomsorgen

I syfte att öka kvaliteten inom skolbarnsomsorgen har regeringen i utvecklingsplanen för kvalitetsarbetet i förskola, skola och vuxenutbildning (skr. 2001/02:188) aviserat att en skyldighet att upprätta kvalitetsredovisning skall införas även för skolbarnsomsorgen. Skolverket har på regeringens uppdrag kartlagt och analyserat kvalitetsredovisning inom skolbarnsomsorgen samt redovisat ett underlag till regeringen inför den aviserade regleringen av kvalitetsredovisning av skolbarnsomsorgen.

Läsåret 2003/04 går cirka 333 900 elever i gymnasieskolan. Den totala kostnaden för gymnasieskolan var 25,5 miljarder kronor 2002. Flera av de satsningar som beskrivs i avsnitt 7.4 Insatser inom grundskolan, rör även gymnasieskolan, såsom personalförstärkningssatsningen, utveckling av kvalitetsprogram och kvalitetsindikatorer samt Skolverkets tillsyn.

Av alla elever som började gymnasieskolan hösten 1999 fick 74 procent slutbetyg inom fyra år. Fler insatser behövs för att förbättra förutsättningarna för alla elever att nå målen och få slutbetyg från gymnasieskolan. Fullföljd gymnasieutbildning är en förutsättning för en smidig övergång till både högre studier och arbetsmarknad.

Elva steg för utvecklingen av gymnasieskolan

Gymnasiekommittén 2000 presenterade sitt betänkande i början av 2003. Regeringen har nyligen överlämnat en proposition om gymnasieskolan till riksdagen, Kunskap och kvalitet – elva steg för utvecklingen av gymnasieskolan (prop. 2003/04:140). Regeringens utgångspunkt för förslagen är att gymnasieskolan behöver utvecklas och kvaliteten höjas, så att fler elever når de gemensamma målen. När gymnasiekompetens blivit den etablerade grundkompetensen är det en allvarlig nackdel och risk för utanförskap att inte ha de kunskaper som en slutförd gymnasieutbildning ger. Dagens gymnasieskola kritiserar bl.a. för att vara alltför fragmentiserad och därmed lida brist på helhet och sammanhang. En annan kritikpunkt är de individuella programmen som håller en så varierande kvalitet att det inte går att tala om en likvärdig utbildning för eleverna. I syfte att öka helhet och sammanhang föreslås större kurser samt att ett ämnesbetygssystem ersätter dagens kursbetyg. I propositionen redovisas också hur regeringen avser att gå till väga för att stärka rätten till utbildning för elever med individuella program.

Yrkesutbildningsdelegation

Frågorna om samverkan mellan skola och arbetsliv belyses ytterligare i den ovan nämnda proposition regeringen lagt om revidering av gymnasieskolan. Bl.a. föreslås att lokalt samråd mellan kommunen och arbetsmarknadens parter blir obligatoriskt i frågor som rör yrkesinriktade program i gymnasieskolan. Vidare avser regeringen att inom kort tillsätta en yrkesutbildningsdelegation som kan spela en central roll för att utvecklingspotentialen i den gymnasiala yrkesutbildningen tas till vara.

8 Barnets rätt till skydd

Det finns ett antal artiklar i barnkonventionen som syftar till att ge barn ett särskilt skydd mot övergrepp och utnyttjanden av olika slag. Dessa rättigheter är en vidareutveckling av de ”traditionella mänskliga rättigheterna”, dvs. medborgerliga och politiska fri- och rättigheter och ekono-

miska, sociala och kulturella rättigheter, och de är unika för barnkonventionen i den meningen att är samlade och särskilt förtydligade. Artiklarna handlar om barnets rätt till skydd i situationer där barnets integritet kränks och där beteenden från olika intressen hindrar att barn respekteras. Artiklarna tar bl.a. sikte på att skydda barnet mot övergrepp i familjen (artikel 19), mot ekonomiskt eller sexuellt utnyttjande (artikel 32 och 34), mot handel med barn (artikel 35) och mot väpnade konflikter (artikel 38). När det gäller barn som befinner sig inom t.ex. socialtjänsten, rättsprocessen och asylprocessen har samhället skyldigheter i olika avseenden för att skydda barnet och det ställs särskilda krav på institutioner, tillsyn m.m. (se bl.a. artikel 20, 22, 25 och 3.3) Artiklarna 37 och 40 tar särskilt sikte på barn som har begått brott och som befinner sig i rättsprocessen. Artikel 39 erkänner barnets rätt till rehabilitering och social återanpassning när barnet har utsatts för bl.a. vanvård, utnyttjande eller övergrepp, tortyr eller väpnade konflikter. Slutligen erkänner artikel 33 barnets rätt till skydd mot bl.a. narkotika.

Nedan följer en sammanställning av de insatser för barnets rätt till stöd och skydd som enligt statsbudgeten för år 2004 som redovisas inom ramen för bl.a. socialtjänstpolitiken (utgiftsområde 9), rättsväsendet (utgiftsområde 4) samt migrationspolitiken (utgiftsområde 8).

8.1 Insatser för barn och unga i socialtjänsten

Insatser som syftar till att stödja och skydda barn och unga i utsatta situationer sker huvudsakligen inom ramen för socialtjänstpolitiken. När det gäller barn och unga omfattar politikområdet insatser inom individ- och familjeomsorgen samt den statligt bedrivna ungdomsvården. Målet för socialtjänstpolitiken är att stärka förmågan och möjligheten till social delaktighet för människor i ekonomiskt och socialt utsatta situationer samt att stärka skyddet för utsatta barn.

Ansvar för att barn och unga får den hjälp och det stöd de behöver åvilar enligt socialtjänstlagen (2001:453, SoL) den kommunala socialtjänsten. Statens institutionsstyrelse ansvarar för den statligt bedrivna ungdomsvården som sker utan eget samtycke enligt 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) samt lagen (1998:603) om slutna ungdomsvård (LSU).

Socialtjänsten har utöver sin servicefunktion också befogenheter till myndighetsutövning som ingen annan instans har, t.ex. när det gäller att ingripa till skydd för flickor och pojkar i utsatta situationer. Barnets bästa och barnets rätt att komma till tals skall vara självklara utgångspunkter för socialtjänstens arbete när barn är berörda.

Medel till utveckling av bl.a. ungdomsvården och till kunskapsutveckling inom socialtjänsten, medel för utveckling av den sociala välfärdsstatistiken, bidrag till organisationer som arbetar för utsatta barn och deras familjer samt till organisationer som arbetar för att motverka våld mot kvinnor och barn finansieras inom ramen för utgiftsområde 9, anslaget 18:1 Bidrag till utveckling av socialt arbete m.m.

Barnperspektivet i handläggningen av ekonomiskt bistånd

Socialstyrelsen och länsstyrelserna har i ett gemensamt projekt (Rapport 2003, Barnperspektiv vid handläggning av ekonomiskt bistånd) visat att barnperspektivet generellt inte uppmärksammas i tillräcklig utsträckning i handläggningen av ekonomiskt bistånd. Det finns till exempel sällan några beskrivningar av barnens situation i socialtjänstens dokumentation och inte heller några bedömningar av hur olika beslut och omständigheter kan påverka barnen. Regeringen avser därför att även fortsättningsvis noga följa i vilken mån barnperspektivet får genomslag i dessa ärenden.

För att få ökad kunskap om levnadsförhållanden för barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer har regeringen även beslutat att tillsätta en interdepartemental arbetsgrupp. Arbetsgruppen skall göra en samlad analys av situationen för dessa barn samt identifiera de samhällsområden som är viktiga för regeringens fortsatta arbete med att stödja barn och unga som lever i familjer med svag ekonomi samt föreslå åtgärder för att minska långvarigt behov av försörjningsstöd. Arbetsgruppen skall redovisa sitt arbete senaste den 1 juni 2004.

Insatser för barn i utsatta situationer

Socialtjänsten är skyldig att utreda och vid behov besluta om och genomföra olika öppenvårdsinsatser och i vissa fall placering av barn i dygnsvård. Ungefär 28 600 barn och unga hade en eller flera öppenvårdsinsatser den 1 november 2002. Detta är en ökning med ungefär 600 personer jämfört med föregående år. Under den senaste femårsperioden har andelen barn och unga med öppenvårdsinsatser ökat från cirka 10 till 13 per 1 000 i befolkningen. Kontaktperson/-familj var den insats som flest barn och unga berördes av år 2002. Cirka 22 000 barn och unga fick sådan insats någon gång under året. Ungefär 18 700 barn och unga fick behovsprövat personligt stöd och cirka 5 100 ingick någon gång under år 2002 i strukturerade öppenvårdsprogram. Av de barn och unga som fick kontaktperson och de som fick personligt stöd någon gång under 2002 var cirka 55 procent pojkar och 45 procent flickor. Av dem som någon gång under 2002 hade insatsen strukturerade öppenvårdprogram var 59 procent pojkar och 41 procent flickor.

Ungefär 14 500 barn och unga var den 1 november 2002 föremål för heldygnsinsatser. Andelen barn och unga med heldygnsinsatser (den 1 november respektive år) har under den senaste femårsperioden ökat från ungefär 5,5 till drygt 6 per 1 000 i befolkningen. Av dem som den 1 november 2002 var föremål för heldygnsinsats hade 70 procent vård med stöd av SoL och 30 procent med stöd av LVU. Ungefär 54 procent var pojkar och 46 procent flickor.

Att följa lagar och bestämmelser och att öka rättssäkerheten har enligt Socialstyrelsen haft hög prioritet i kommunerna under 1990-talet. Inrättande av s.k. familjecentraler har medfört långtgående förändringar i både syn- och arbetssätt inom barnvården och i landets kommuner pågår

olika projekt för att förbättra och utveckla socialtjänstens insatser för barn och unga.

Det finns dock få utvärderingar av socialtjänstens samlade insatser för barn och unga. Det är okänt hur många anmälningar/ansökningar som årligen görs till socialnämnden och vad de leder till. Det saknas i stor utsträckning samlad kunskap om barnavårdens utredningar, institutionsvårdens innehåll, vilka metoder barnavården använder sig av och vilka insatser man erbjuder inom den öppna vården. Under senare år har ett fåtal forskningsresultat presenterats som på olika sätt ger en bild av dygnsvårdens resultat. En av undersökningarna visar (Vinnerljung m.fl. 2001) att mellan 30 och 37 procent av de undersökta placeringarna i dygnsvård avbröts. Pågående studier indikerar att avslutad dygnsvård ofta leder till återintagning, att barn i samhällsvård har sämre fysisk hälsa och utbildningsnivå än andra barn.

Länsstyrelserna har i sin tillsyn ofta kritiserat handläggning och dokumentation inom den sociala barnavården. Länsstyrelserna redovisar också att kommunerna ofta har problem med att rekrytera kompetent personal till verksamhetsområdet.

Utredning om den sociala barn- och ungdomsvården

Det krävs ett helhetsgrepp för att kunna genomföra nödvändiga förändringar inom den sociala barn- och ungdomsvården. Regeringen har beslutat om direktiv (dir. 2003:76) till en parlamentarisk kommitté som får i uppdrag att ta fram underlag till en nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården. Utredningen skall genomföra en analys av läget inom den sociala barn- och ungdomsvården, eventuellt föreslå förändringar i mål och innehåll samt hur vården bäst bör organiseras för att kunna uppnå dessa mål. Utredningen skall även ange hur kompetens och kvalitet skall bibehållas och utvecklas. Uppdraget skall redovisas den 1 juli 2005.

Stärkt skydd för barn i utsatta situationer

I syfte att stärka skyddet för barn i utsatta situationer har ett antal lagändringar trätt i kraft den 1 juli 2003 (prop. 2002/03:53, bet. 2002/03:SoU, rskr 2002/03:225). Ändringarna innebär bl.a. att barnperspektivet har förstärkts i LVU. Anmälningsskyldigheten enligt socialtjänstlagen (2001:453, SoL) har utvidgats till att omfatta myndigheterna inom kriminalvården och rättspsykiatriska avdelningar inom Rättsmedicinalverket samt anställda inom dessa myndigheter. För att ytterligare understryka vikten av att anmälningsskyldigheten fullföljs av alla berörda grupper har hänvisningar till anmälningsskyldigheten enligt SoL införts i de lagar som berör verksamheter som regelbundet kommer i kontakt med barn.

Vidare skall socialtjänsten aktivt verka för att samverkan sker med samhällsorgan, organisationer och andra i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa. I enskilda ärenden skall socialtjänsten inom ramen för gällande sekretesslagstiftning samverka med andra berörda med utgångspunkt i den enskilda flickans eller pojakens behov. Sådan

samverkan kan varken väljas eller prioriteras bort av någon berörd. Socialstyrelsen har fått regeringens uppdrag att tillsammans med Myndigheten för skolutveckling och Rikspolisstyrelsen ta fram en strategi för hur berörda myndigheter och organisationer kan utforma samverkan.

För att lösa de tvister som emellanåt uppstår mellan kommuner bl.a. när en flicka eller pojke byter vistelseort under en pågående utredning eller ett pågående ärende har en bestämmelse som reglerar förfarandet i sådana situationer införts i SoL.

Utvecklad öppenvård för ungdomar

Under en följd av år har många kommuner med hjälp av statliga projektbidrag utvecklat öppna vård- och behandlingsformer för bl.a. ungdomar. Medlen har fördelats av länsstyrelserna och följts upp av Socialstyrelsen. Ett omfattande utvecklingsarbete har bedrivits i kommunerna med stöd av utvecklingsmedlen. Olika öppenvårdsmodeller har utvecklats och nyskapande och kvalitetshöjande projekt har prioriterats i bidragsgivningen, men hänsyn har även tagits till behovet av insatser för särskilt utsatta eller underförsörjda målgrupper. Regionala FoU-enheter och högskolor har i ökande utsträckning medverkat i projektverksamheten och länsstyrelserna har börjat genomföra utvärderingar för att mäta effekterna av den bedrivna projektverksamheten.

Under senare år har regeringen särskilt efterfrågat projekt för att utveckla socialtjänstens vårdkedja i relation till den vård som bedrivs av Statens institutionsstyrelse. Enligt Socialstyrelsens uppföljning har anmärkningsvärt få sådana projekt kommit till stånd.

Under år 2002 fick 142 projekt ekonomiskt stöd. Av dessa avsåg 68 ungdomsvård, 45 missbrukarvård, sju personalutbildning samt 22 dokumentation och utvärdering. Sju projekt var inriktade på specifika etniska grupper eller arbetade med integrationsfrågor. Tolv projekt hade specifik inriktning på kvinnor/flickor och sex projekt på män/pojkar. Övriga projekt hade inte någon specifik könsinriktning.

Sammanlagt fördelades nästan 30 miljoner kronor till kommunernas arbete med att utveckla öppenvården för ungdomar och missbrukare.

Insatser inom den statligt bedrivna ungdomsvården

Vård vid särskilda ungdomshem

Under flera år har det förekommit köer vid de särskilda ungdomshemmen avsedda för vård med stöd av LVU. Till stor del har detta berott på att antalet unga som dömts till sluten ungdomsvård har blivit avsevärt högre än vad som förväntades då LSU trädde i kraft 1999. Statens institutionsstyrelse (SiS) har under senare år byggt ut antalet platser och detta, i kombination med bl.a. utvecklat samarbete med kommunerna och ett effektivare resursutnyttjande, har gjort att köerna i princip försvann under år 2003.

Antalet fastställda platser vid de särskilda ungdomshemmen var 636 den 31 december 2003. Det genomsnittliga antalet intagna under året var 548.

I Statens institutionsstyrelses (SiS) uppdrag ingår satsningar på forskning och utveckling av både ungdoms- och missbrukarvården och cirka 30 miljoner kronor används årligen i detta syfte. En prioriterad uppgift har varit att genomföra strukturerade klientintervjuer som i dag utgör viktiga instrument för behandlings- och uppföljningsarbetet inom SiS.

Institutionsstyrelsen finansierar allt fler forskningsprojekt som syftar till långsiktig resultatuppföljning och utvärdering av vården, t.ex. en utvärdering av behandling av pojkar på särskilda ungdomshem samt en utvärdering av slutna ungdomsvård.

Vidare har SiS gjort en utredning om flickornas situation, deras behov av platser och utveckling av behandlingsmetoder för denna grupp. Institutionsstyrelsen har aktivt följt forskningen när det gäller behandling av ungdomar med allvarliga beteendeproblem och medverkat i flera kunskapsöversikter.

Att förbättra vården för flickor och unga kvinnor framstår som särskilt angeläget. Under år 2003 har det därför gjorts en satsning för att ytterligare utveckla och anpassa vården för flickor och unga kvinnor med missbruksproblem.

Vidare har SiS slutit avtal med Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet om en gemensam projektverksamhet med målsättning att förbättra och fördjupa samarbetet kring ungdomsgruppen med psykiatrisk problematik som vårdas inom SiS.

Sluten ungdomsvård

Antalet fastställda platser för slutna ungdomsvård var 75 den 31 december 2003, det genomsnittliga antalet inskrivna ungdomar var 69. Efterfrågan inom den slutna ungdomsvården stabiliserades under året. Antalet vårddygn var något högre år 2003 än år 2002. Flertalet av de intagna ungdomarna fick tillgång till programverksamhet riktad mot kriminalitet.

Insatser för fortsatt utvecklingsarbete

Mycket talar för att utvecklingen inom ungdomsvården och den slutna ungdomsvården stabiliserats under de senaste åren. Det är angeläget med fortsatta insatser för att höja kvaliteten i vården. Brottsförebyggande rådet, Socialstyrelsen och Statens institutionsstyrelse (SiS) redovisade under år 2003 sitt uppdrag att bl.a. följa upp och utvärdera slutna ungdomsvård såväl inom ramen för det straffrättsliga systemet som verkställigheten. Uppföljningen utgör ett viktigt underlag för SiS fortsatta utvecklingsarbete av den slutna ungdomsvården.

8.2 Insatser för barn och unga inom rättsväsendet

8.2.1 Insatser för unga lagöverträdare

Både bland gärningsmännen och bland offren finns det alltför många ungdomar. De flesta som begår brott i unga år slutar dock efter en tid.

Men en liten andel utvecklar efter hand en livsstil med betydande inslag av kriminalitet och annat destruktivt beteende. Ungdomar är därför en strategisk grupp i kriminalpolitiken. Det finns ett stort behov av både generella och individinriktade brottspreventiva insatser för unga. Reaktionerna mot unga som begått brott måste fortsätta att utvecklas. Dessutom skall unga som utsatts för brott få bättre stöd.

Analys av ungdomsbrottslighetens utveckling

Utvecklingen av ungdomsbrottsligheten är delvis motsägelsefull. I maj 2003 presenterade Brottsförebyggande rådet (BRÅ) rapporten Stöld, våld och droger bland ungdomar i årskurs nio (BRÅ, Rapport 2003:5). Den visar att andelen ungdomar i årskurs nio som begått brott har minskat. Samtidigt visar statistik att antalet ungdomsärenden har ökat för första gången sedan år 1998. En anledning till ökningen kan vara den förbättrade registreringen som infördes år 2002.

Översyn av påföljdssystemet för unga

En utredning har tillsatts för att se över påföljdssystemet för unga, med beaktande av kraven på pedagogik och tydlighet i påföljdssystemet (dir. 2002:95). Ett viktigt kunskapsunderlag för utredningen är den utvärdering av påföljdssystemet för unga som Brottsförebyggande rådet m.fl. myndigheter har genomfört på regeringens uppdrag (BRÅ Rapport 2002:19).

Medling mellan brottsoffer och unga lagöverträdare

Ungdomar som har utsatts för brott behöver stöd och reaktionerna på ungdomar som har begått brott behöver utvecklas. Regeringen verkar för att medling i kommunal eller statlig regi, där brottsoffer och gärningsman möts inför en opartisk medlare, skall spela en större roll när det gäller samhällets reaktion mot framför allt unga lagöverträdare. Medlingen kan äga rum i alla stadier av rättsprocessen och skall vara frivillig. Syftet med medling är främst att gärningsmannen skall få ökad insikt om brottet och dess konsekvenser och att brottsoffret ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser av brottet. Sedan juni 2002 finns lagen (2002:445) om medling.

8.2.2 Insatser för att förebygga brott bland barn och unga

En av huvuduppgifterna för kriminalpolitiken är att förhindra att barn och unga hamnar i kriminalitet. Brottsförebyggande åtgärder måste vidtas på ett tidigt stadium. Utsatta familjer måste få det stöd de behöver.

Åtgärder mot klotter och annan skadegörelse

Skadegörelse är en typ av brottslighet som har ökat och som till stor del, i vart fall när det gäller klotterbrott, begås av unga. Den 1 januari 2004

skärptes det straffrättsliga regelverket för att förebygga och bekämpa klotter och annan skadegörelse. Bland annat har polisen getts möjlighet till kroppsvisitering i förebyggande syfte.

Vidare har Brottsförebyggande rådet (BRÅ) haft i uppdrag att inventera de klotterförebyggande åtgärder som vidtagits i Sverige och analysera de uppföljningar som gjorts av deras effekter. Uppdraget återrapporterades i december 2003. BRÅ konstaterar att problemen med klotter tas på allvar i kommunerna, hos polismyndigheterna samt av andra offentliga och privata aktörer. Erfarenheter finns, men samordning och utvärdering saknas. BRÅ avser att bidra till ökad kunskaps- och metodutveckling på området.

Utredning om den sociala barn- och ungdomsvården (utgiftsområde 9, Socialtjänstpolitik)

Regeringen har beslutat om direktiv till en parlamentarisk utredning (dir. 2003:76) med uppdrag att ta fram underlag till en nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården. I uppdraget ingår att se över bl.a. socialtjänstens arbete med unga lagöverträdare i samråd med den särskilde utredare som har i uppdrag att göra en översyn av det allmännas ingripande vid ungdomsbrott (dir. 2002:95). (Se även avsnitt 8.2.1.)

Insatser mot narkotikabrottslighet

De flesta polismyndigheter prioriterar narkotikaområdet och strategier mot narkotikabrottslighet har utarbetats. Ungdomar ägnas särskild uppmärksamhet och flera polismyndigheter uppger att insatser mot narkotikabrottsligheten är bland de fem viktigaste. Framför allt när det gäller det brottsförebyggande arbetet och ungdomar har också samverkan skett med t.ex. lokala brottsförebyggande råd, socialtjänst, skola och frivilligorganisationer.

Skolan som brottsförebyggande arena

Skolan är en viktig arena för brottsförebyggande arbete. Brottsförebyggande rådet har utarbetat en lärarhandledning för ämnesövergripande temaarbete i årskurs 6–9, ”Du och jag, rätt och fel”, om frågor som har att göra med brott och straff, rätt och fel, etik och moral. Utgångspunkten är att temaarbetet skall kunna integreras i skolans ordinarie undervisning och fungera som konkretisering av värdegrundsarbetet. Erfarenheterna av att använda materialet är positiva och efterfrågan är stor både på materialet och på utbildningar i hur det kan användas.

8.2.3 Insatser för barn och unga som brottsoffer

Förstärkta åtgärder för barn

En betydande del av brottsligheten drabbar försvarslösa eller annars utsatta personer. Barn som drabbas av brott är särskilt utsatta eftersom de har svårare än vuxna att skydda sig mot brottsliga handlingar och svårare

för att söka stöd från omgivningen. Därför är det särskilt angeläget att stärka skyddet för barn som utsätts för brott. Barn utsätts även genom att de blir vittnen till att deras mödrar utsätts för våld. Därför är insatser för utsatta kvinnor också ett sätt att ge barn det stöd som de behöver.

I propositionen Stöd till brottsoffer (prop. 2000/01:79) presenterade regeringen sin strategi för det fortsatta brottsofferarbetet. Denna strategi bygger framförallt på utbildning av personal, samarbete i rättskedjan, kunskap genom forskning och utveckling samt satsningar på stöd till utsatta kvinnor, barn och ungdomar.

Polisväsendets insatser när det gäller våld mot barn

Flera polismyndigheter har i dag särskilda familjevårdsenheter med kompetens att utreda våld mot kvinnor och barn, och de flesta polismyndigheter har utsett särskilda utredare som arbetar specifikt med våld mot kvinnor och mot barn. Hotbildsanalyser och samverkan med andra berörda aktörer, t.ex. socialtjänsten och sjukvården, utvecklas fortlöpande.

De åtgärder som vidtagits inom polisens utredningsverksamhet när det gäller våld mot kvinnor avser i allt väsentligt även utredning av våld mot barn.

Därtill kommer speciella åtgärder för barn vilka främst har varit:

- tillgång till särskilt utbildade utredare för förhör med barn,
- tidig kontakt med vårdnadshavare,
- kortare handläggningstider,
- anpassade väntrum för anhöriga,
- förhörssrum för videoinspelning och
- förbättrade rutiner för underrättelse till socialtjänsten.

En särskild omständighet som endast avser våld mot barn är att barn i ökad utsträckning, även i de fall barnet inte utsatts för brott, anges som målsägande i samband med våld inom en familj.

En betydligt större andel av våld mot barn klaras upp än vad som i övrigt gäller för våldsbrottslighet. De åtgärder som vidtagits inom området våld mot kvinnor och barn bedöms bl.a. ha ökat kunskapen om dessa brottstyper avsevärt.

Åklagarväsendets insatser när det gäller våld mot barn

Åklagarmyndigheterna har i samverkan med polisen vidtagit flera åtgärder för att förbättra brottsutredningarna om våld mot kvinnor och mot barn. Det har bl.a. inrättats särskilda familjevårdsenheter där det finns åklagare och poliser med speciell utredningskompetens på området. Åklagarorganisationen har också genomfört utbildnings- och metodutvecklingsinsatser i syfte att höja förundersökningarnas kvalitet, bl.a. har behovet av att förbättra polisens förstahandsåtgärder uppmärksammas. Enligt Riksåklagaren är det avgörande för bevisläget i denna typ av brottsutredningar att dessa åtgärder är av hög kvalitet. Lagföringsandelen avseende samtliga avslutade brottsmisstankar om våld mot barn var 24 procent år 2003. Genomströmningstiden för ett ärende på detta område var under 2003 i genomsnitt 27 dagar, vilket väl uppfyller Riksåklagarens mål.

Under verksamhetsåret 2003 beviljades medel ur Brottsofferfonden till 43 projekt med inriktning mot brott mot barn och ungdomar. Målet för Brottsofferfonden är att de organisationer och projekt som bedöms kunna tillföra brottsoffer störst nytta skall beviljas bidrag ur fonden.

8.3 Insatser för barn och unga i asylprocessen

Insatser för barn och unga i asylprocessen sker inom ramen för migrationspolitiken (utgiftsområde 8 Invandrare och flyktingar).

I utlänningslagen (1989:529) finns särskilda bestämmelser som syftar till att ta tillvara barns intressen i ärenden om uppehållstillstånd. I lagen sägs att vid bedömningen av frågor om tillstånd enligt utlänningslagen skall, om det inte är olämpligt, klarläggas vad barnet har att anföra i ärendet och att det skall tas den hänsyn till barnets uppgifter som barnets ålder och mognad motiverar.

Vidare framgår det av utlänningslagens s.k. portalparagraf att det i fall som rör barn särskilt skall beaktas vad hänsynen till barnets hälsa och utveckling samt barnets bästa i övrigt kräver. Bestämmelserna i utlänningslagen om barnets rätt att komma till tals samt hänsynen till barnets bästa har kommit till som en följd av Sveriges åtagande att genomföra FN:s barnkonvention.

I början av detta år överlämnade regeringen en skrivelse till riksdagen Resultat och kostnader i asylprocessen (skr. 2003/04:53) som bl.a. redovisar barn i asylprocessen.

Antalet asylsökande barn m.m.

Av de personer som år 2003 sökte asyl i Sverige var 8 567 (27 procent) barn, med barn avses här personer yngre än 18 år.

Under år 2003 sökte 561 barn utan vårdnadshavare asyl i Sverige. Året innan var antalet 550. Av de barn utan vårdnadshavare som sökte asyl i Sverige under år 2003 kom de fyra största grupperna från Somalia (107), Irak (67), Afghanistan (64) samt Serbien och Montenegro (59). I slutet av december 2003 var 455 asylsökande barn utan vårdnadshavare inskrivna vid Migrationsverkets mottagandesystem varav 49 med uppehållstillstånd. Merparten kom från Irak och Somalia.

Under år 2003 avgjorde Migrationsverket sammanlagt 517 asylärenden rörande ensamkommande barn varav cirka hälften inom sex månader. Vid utgången av januari månad 2004 hade Migrationsverket 383 öppna asylärenden rörande ensamkommande barn. Under januari 2004 sökte 38 ensamkommande barn asyl i Sverige, vilket kan jämföras med 50 barn året innan.

Barnperspektivet i utlänningsmyndigheternas verksamhet

Regeringen har i regleringsbrevet till utlänningsmyndigheterna angivit att asylutredningar som rör barn utan medföljande legal vårdnadshavare skall genomföras med hänsyn till barnets bästa. Migrationsverket

respektive Utlänningsnämnden skall fatta beslut om uppehållstillstånd eller avvisning inom tre månader för ensamkommande barn.

Vidare anges i regleringsbrevet till Migrationsverket att det inom mottagandeverksamheten för asylsökande skall tas särskild hänsyn till såväl ensamkommande barn som barn i familjer.

Utlänningsmyndigheterna skall till regeringen i sina årsredovisningar också redovisa på vilket sätt FN:s konvention om barnets rättigheter har beaktats såväl vid utformandet som vid genomförandet av myndigheternas verksamhet.

Utbildnings- och kvalitetsarbete inom utlänningsmyndigheterna

Utlänningsmyndigheterna gör fortlöpande utbildningsinsatser för den personal som handlägger barnärenden. Migrationsverkets insatser för kompetensutvecklingen sker genom särskilda utbildningar om barnets behov, utveckling och rättigheter med utgångspunkt i barnkonventionen samt fortbildning när det handlar om utrednings- och intervjumetodik.

Under 2003 har Migrationsverket fortsatt arbetet för att höja kvaliteten på boendeenheterna för ensamkommande barn, personaltätheten har ökat och barngrupperna minskat. Gemensamma riktlinjer för Migrationsverkets barn- och ungdomsenheter har tagits fram.

Rådet för migrations- och asylpolitiska barnfrågor

I syfte att uppmärksamma barnen bemyndigade regeringen i november 2003 migrationsministern att tillkalla ett råd för migrations- och asylpolitiska barnfrågor. Rådet skall vara ett organ för samråd och informationsutbyte om barnfrågor med företrädare med särskild kompetens i dessa frågor från bl.a. Rädda Barnen, barn- och ungdomspsykiatri, Riksförbundet BRIS samt utlänningsmyndigheterna.

Insatser för ensamkommande asylsökande barn m.m.

Regeringen beslutade år 2002 att en utredare skulle tillkallas med huvudsakligt uppdrag att utvärdera 1995 års förmynderskapsreform. I uppdraget ingick även att överväga om det rättsliga skyddet behövde förstärkas för sådana barn som kommer till Sverige utan sina föräldrar eller andra vårdnadshavare (dir. 2002:55 och 2003:23). I delbetänkandet God man för ensamkommande flyktingbarn (SOU 2003:51) föreslår utredningen bl.a. att gode män som redan med nuvarande lagstiftning kan förordnas för ensamkommande barn skall ges utökade befogenheter. Regeringen avser under år 2004 att lämna en proposition till riksdagen.

I en rapport hösten 2003 presenterade Migrationsverket orsaker till att barn avviker. Med anledning av rapporten skall Migrationsverket tillsammans med Rikspolisstyrelsen utarbeta riktlinjer för att förbättra rutinerna då ett barn avviker. En följd av den föreslagna lagstiftningen om god man för ensamkommande flyktingbarn är att den gode mannen på grund av sin utökade befogenhet kommer att kunna fatta beslut i fråga om barnets boende. Därigenom kan det förebyggas att barn avviker från ett anvisat boende.

I juni 2002 återrapporterade Migrationsverket och Socialstyrelsen ett regeringsuppdrag om hur mottagande av barn från annat land som kommer till Sverige utan legal vårdnadshavare kan förbättras. Bland annat föreslogs att Migrationsverket bl.a. skall kunna sluta avtal med ett antal kommuner om mottagandet av de ensamkommande barnen. Med utgångspunkt från rapporten har flera förbättringar i mottagandet genomförts. En interdepartemental arbetsgrupp inom Regeringskansliet ansvarar för den fortsatta beredningen med syfte att förbättra mottagandet för de ensamkommande barnen.

Från och med den 1 juli 2003 ersätter staten kommunerna för socialtjänstens utredningar av de ensamkommande barnen. Regeringen har i regleringsbrevet för 2004 uppdragit åt Migrationsverket att i samråd med Svenska Kommunförbundet följa upp i vilken mån utredningar görs samt resultatet av utredningarna.

Uppföljning av asylsökande barns skolgång m.m.

Regeringen har den 4 december 2003 beslutat ge Statskontoret i uppdrag att göra en uppföljning av huruvida den statliga ersättningen täcker kommunernas kostnader för de asylsökande barnens skolgång m.m. samt i vilken mån dessa barn får den utbildning m.m. som de har rätt till. Uppdraget skall redovisas den 30 april 2004.

8.4 Övriga insatser till skydd för barnet

8.4.1 **Insatser mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande m.m. inom familjen**

I barnkonventionens artikel 19 erkänns barnets rätt till skydd mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada, övergrepp, misshandel eller utnyttjande m.m. inom familjen. Staten skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildnings- syfte för att skydda barnet i detta avseende. Vidare skall ett barn som för sitt eget bästa inte kan tillåtas stanna kvar i sin familjemiljö enligt artikel 20 ha rätt till skydd och bistånd från statens sida, t.ex. genom att alternativ omvårdnad säkerställs för barnet.

I avsnitt 8.1 och 8.2, ovan, redovisas ett antal insatser som syftar till att ytterligare stärka barnets rättigheter i detta avseende inom socialtjänstens och rättsväsendets verksamheter.

Nedan redovisas de insatser inom olika politikområden som har vidtagits för att uppmärksamma och skydda en särskilt utsatt grupp: ungdomar som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld.

Insatser för ungdomar som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld

Regeringen har under de senaste åren uppmärksammat situationen för de ungdomar som riskerar att utsättas för s.k. hedersrelaterat våld inom familjen. Flera åtgärder har vidtagits och insatserna berör såväl rättsväsendet som social-, integrations- och utbildningspolitiken. Insatserna är

Insatser för skyddat boende m.m. (utgiftsområde 8, Integrationspolitik)

År 2002 fick länsstyrelserna i de tre storstadslänen i uppdrag av regeringen att kartlägga behovet av skyddat boende för flickor och unga kvinnor som hotas av sina familjer. Kartläggningarna visade att flera hundra flickor varje år söker kontakt med myndigheterna i dessa län på grund av hot och våld från sina anhöriga och att det finns stora brister när det gäller att tillgodose behovet av skyddat boende. Länsstyrelserna pekade på ett stort behov av såväl utbildning av personal som samordning av myndigheternas insatser.

I tilläggsbudget för år 2003 beslutades att 20 miljoner kronor skulle avsättas som ett första steg i en mer långsiktig satsning där länsstyrelserna i de tre storstadslänen skulle stimulera inrättande av skyddat boende och de övriga länen skulle kartlägga och analysera behovet av insatser för målgruppen. I budgetpropositionen för år 2004 avsattes ytterligare 100 miljoner kronor för perioden 2004–30 juni 2006 för insatser till ungdomar som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld. Även ungdomar som utsätts för sådant våld på grund av sin sexuella läggning skall uppmärksammas.

Länsstyrelserna överlämnade i mars 2004 en nationell rapport, Samverkan för skyddat boende, till regeringen. Av rapporten framgår att olika myndigheter har kontaktats av ett stort antal flickor och unga kvinnor som söker skydd från sina familjer. Cirka femton procent av de hjälpsökande beräknas vara i behov av skyddat boende. Det förekommer också att unga människor utsätts för våld på grund av sin sexuella läggning.

Länsstyrelserna har gett ekonomiskt stöd för att stimulera inrättande av skyddat boende liksom till utbildningsprojekt riktade till personal inom socialtjänsten, skolor m.fl. Vidare har länsstyrelserna stött projekt för attitydpåverkande arbete riktat till personer med ursprung i samhällen där hederstänkande förekommer.

I rapporten understryker länsstyrelserna behovet av fortsatta satsningar på skyddat boende och utbildning av personal inom olika myndigheter som kommer i kontakt med problemet. Det behövs även handlingsplaner för samarbete och samordning av myndigheternas insatser.

I november 2003 inbjöd regeringen till ett expertmöte om hedersrelaterat våld. I mötet deltog såväl internationella som nationella experter samt företrädare för frivilligorganisationer. Expertmötets uppdrag var att förbereda en internationell konferens på detta tema. Konferensen kommer att äga rum i Stockholm den 7–8 december 2004. En rapport från expertmötet finns på regeringens hemsida.

Insatser inom skolan (utgiftsområde 16, Utbildningspolitik)

Myndigheten för skolutveckling har på regeringens uppdrag tagit fram ett referensmaterial om situationen för flickor och pojkar i miljöer starkt präglade av patriarkala värderingar. Stödmaterialet, *Starkare än du tror* –

Hur skolor stöttar flickor och möter familjer, har delats ut till samtliga grund- och gymnasieskolor under hösten 2003. Skr. 2003/04:143

Rättsväsendets stöd till offer för hedersrelaterat våld (utgiftsområde 4, Kriminalpolitik)

Brottsoffermyndigheten gör insatser mot hedersrelaterat våld mot och mellan ungdomar genom att bl.a. sprida information och genom att ge ekonomiskt stöd till organisationer som gör insatser på området. Myndigheten stödjer också forskning som kan bidra till att öka kunskaperna på området.

8.4.2 Insatser mot sexuell exploatering m.m.

Artikel 34 i barnkonventionen innebär ett åtagande för staten att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. Alla lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder skall vidtas för att förhindra att barn utnyttjas i bl.a. prostitution, barnpornografi och handel med barn för sexuella ändamål.

Utredning om kunskaper om sexuell exploatering av barn i Sverige m.m. (utgiftsområde 9, Barnpolitik)

Alltsedan den första världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn i Stockholm 1996 har frågor om sexuell exploatering av barn prioriterats. En särskild utredare (dir. 2003:54) fick i april 2003 regeringens uppdrag att fullfölja det arbete som har bedrivits i Arbetsgruppen med uppgift att inventera kunskaper om sexuell exploatering av barn m.m. (S 2002:B). Bland annat skall den svenska handlingsplanen mot kommersiell sexuell exploatering av barn följas upp och behovet av ytterligare åtgärder skall övervägas. Regeringen har avsatt 500 000 kronor för utredningens utåtriktade insatser. Utredningen skall slutföra sitt arbete till sommaren 2004.

Utbildningsinsatser inom försvarsmaktens internationella insatser (utgiftsområde 6, Totalförsvaret)

I utbildningen inför försvarsmaktens internationella insatser (anslag 6:1 Förbandsverksamhet, beredskap och fredsfrämjande truppinsatser) uppmärksammas barns situation i krigsområde. Samtliga befäl genomgår utbildningsblocket, vilket sker i samarbete med Ecpat, Kvinna till kvinna och Rädda Barnen, och omfattar bl.a. frågan om barnsexhandel.

9 Barnets rätt till kultur och fritid

Barnets rätt att få vara barn och barndomens egenvärde betonas särskilt i barnkonventionens artikel 31 genom att den erkänner barnets rätt till vila

och fritid, lek och rekreation anpassad till barnets ålder. Artikeln erkänner även barnets rätt att fritt delta i det kulturella livet.

Barnkonventionen erkänner också barnets rätt till information och massmediers roll. I artikel 17 erkänns barnets tillgång till medier samt rätt till information, samtidigt som vikten av att skydda barnet mot skadlig påverkan av medier framhålls.

9.1 Insatser för barn och unga inom kulturområdet

Frågor om bl.a. teater, dans och musik, bibliotek, litteratur, läsande och språket, bildkonst, arkitektur och form, film, museer och utställningar, trossamfund, forskning inom kulturområdet samt konstområdesövergripande verksamhet omfattas av kulturpolitiken (utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid).

Målen för politikområdet är att värna yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för alla att använda den; att verka för att alla får möjlighet till delaktighet i kulturlivet och till kulturupplevelser samt till eget skapande; att främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet och därigenom motverka kommersialismens negativa verkningar; att ge kulturen förutsättningar att vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället; att bevara och bruka kulturarvet; att främja bildningssträvande samt att främja internationellt kulturutbyte och möten mellan olika kulturer inom landet.

Barns och ungas rätt och möjlighet till deltagande i det kulturella och konstnärliga livet har varit en prioriterad fråga i den svenska kulturpolitiken allt sedan 1970-talet. Sedan 1996 års kulturproposition (prop. 1996/97:3) har målgruppen för flera av de statliga reformerna varit just barn och ungdom.

Barn och ungdomar är landets flitigaste kulturkonsumenter och kulturutövare. Det är bland flickor och pojkar upp till 15 år som det är vanligast att besöka någon kulturinstitution, själv ha skrivit något, läst en bok eller utövat konstnärlig verksamhet. De ekonomiska resurser som samhället satsar på kulturverksamhet med särskild inriktning på barn- och ungdomsgrupper kan uppskattas till cirka 4 miljarder kronor.

För att ytterligare stärka barnkulturens ställning aviserade regeringen i årets budgetproposition (prop. 2003/04:1) avsikten att tillsätta en särskild aktionsgrupp med uppdrag att bl.a. inleda ett särskilt modellsamarbete med ett antal kommuner samt pröva hur professionella konstnärer och kulturutövare kan få en större roll i bl.a. skolan.

Om inget annat anges hänför sig de insatser som redovisas nedan till utgiftsområde 17, Kulturpolitiken.

Insatser inom teater, dans och musik

Barn och ungdomar utgör nära 29 procent av publiken på landets offentligstödda teatrar. Av institutionsteatrarnas föreställningar var mer än en tredjedel barn- och ungdomsföreställningar, medan två tredjedelar av de fria teatergruppernas föreställningar vände sig till barn och ungdom. Riksteatern redovisar för 2003 att 45 procent av teaterns nationella tur-

n er hade unga som m algrupp och att 38 procent av bes okarna var under 26  r.

Musiken  r för många barn och unga den viktigaste kulturformen, både genom eget utövande och genom lyssnande. De regionala och lokala orkesterinstitutionerna hade en konsertpublik om 93 000 besök på konserter för skolor/förskolor  r 2001 vilket motsvarar 18 procent av institutionernas totala publik. Drygt 12 procent av Svenska rikskonserterns anslag 2003 g r till barn- och ungdomsverksamhet. L nsmusikorganisationerna hade 420 000 besök på föreställningar för skola/förskola  r 2001.

 kat stöd till fria grupper

Barn- och ungdomsteater utgör en väsentlig del av landets offentligst ddade teatrars verksamhet. Både institutionsteatrarna och de fria teatergrupperna erbjuder föreställningar som vänder sig till barn och ungdom. Regeringen har sedan 1997 successivt utökat stödet till de fria grupperna, som under år 2003 uppgick till cirka 100 miljoner kronor.

Insatser inom litteraturen, l sandet och språket

Barnboken har en stark ställning i landet. Antalet barnboksl n vid de kommunala folkbiblioteken uppgick  r 2002 till nästan 28 miljoner. Barn- och ungdomsböcker svarade för 29 procent av bokf rlagens utgivning och boken nådde under 2003 dagligen 74 procent av småbarnen.

Förbättrad tillgång till litteratur

Genom bibliotekslagen och ink psst det till folk- och skolbibliotek har förutsättningarna för barns och ungdomars tillgång till litteratur väsentligt förbättrats. Distributionsst det ger biblioteken gratis tillgång till den litteratur som f r statligt utgivningsst d. Kommunerna har dessutom sedan  r 2001 möjlighet att utöka personalresurserna på skolbiblioteken genom att utnyttja statens stöd till personalförstärkning i skola och fritidshem.

Statligt stöd utg r också till verksamheten med En bok för alla AB, för utgivning av kvalitetsb cker till lågt pris. Utgivningen  r inriktad på skönlitteratur för vuxna, barn och ungdom, med en särskild betoning på de två sistnämnda målgrupperna.

Läsfrämjande insatser

Kommuner, förskolor, skolor, bibliotek, bokhandlar, ideella föreningar och andra sammanslutningar kan ansöka om statligt stöd för att främja l sning. Bidrag utg r i första hand till insatser bland barn och unga. Statens kulturråd ger därutöver årligen ut en barnbokskatalog, vilken distribueras till skolor, bibliotek och bokhandlar, i syfte att ge vägledning till vuxna om barn- och ungdomslitteratur och att väcka läslust.

Under år 2002 beslutade regering och riksdag att instifta ett årligt internationellt litteraturpris till Astrid Lindgrens minne för barn och ungdomslitteratur. Priset på 5 miljoner kronor delades ut första gången 2003.

Sänkt bokmoms

Den 1 januari 2003 sänktes mervärdesskatten på böcker och tidskrifter m.m. från 25 procent till 6 procent. Insatsen syftar till att öka läsandet i alla grupper.

Insatser inom området för museer och utställningar

Museerna har ökat sina satsningar för barn och ungdomar under senare år. År 2002 anordnades knappt 30 000 visningar med totalt 1,2 miljoner besök för skol-/förskolegrupper. Vidare har Riksutställningar ökat andelen utställningar som producerades för barn under 12 år med drygt 20 procent. Skolans andel som arrangör har under 2003 mer än tredubblats. Statens konstråd kommer att satsa särskilt på utsmyckningar i miljöer där barn och ungdomar vistas.

Fri entréreformen

Under år 2004 inleds den första etappen av fri entréreformen med gratis inträde på de tre statliga museerna Moderna museet, Arkitekturmuseet och Östasiatiska museet. Tanken är att övriga berörda statliga museer som skall omfattas av reformen fr.o.m. den 1 januari 2005. Fri entré på statliga museer gäller alla, dvs. även barn och ungdomar och avser museernas basutställningar. Tanken är också att reformen skall möjliggöra satsningar på bl.a. pedagogik.

Vidareutvecklad pedagogisk verksamhet m.m.

Flertalet av de centrala museerna arbetar med att vidareutveckla den uppskattade pedagogiska verksamheten riktad mot främst barn och ungdom. Under åren 2001–2003 genomfördes en särskild museipedagogisk satsning om 45 miljoner kronor på de regionala museerna samt de två centrala museiinstitutionerna Historiska museet och Nordiska museet.

Insatser inom den konstområdesövergripande verksamheten

Nationella uppdrag för utveckling och förnyelse av barn- och ungdomsteater, barnkulturforskning och pedagogik m.m.

Nio tidsbegränsade nationella uppdrag ges till vissa institutioner eller verksamheter som står för utveckling och förnyelse inom en konstrikning eller en verksamhetsform. Tre av dessa uppdrag rör direkt barn och ungdomar: barn- och ungdomsteater, ungdomskultur samt barnkulturforskning. Innehavare av dessa uppdrag har varit, eller är, Dalateatern,

Stöd till verksamhet med länskonstnärer

För att höja kvaliteten inom amatörkulturen och stimulera barns och ungas intresse för konst och kultur finns även ett statligt stöd för verksamhet med länskonstnärer. Länskonstnärerna skall sprida, stimulera och öka kunskapen om konst och kultur samt skapa fler möjligheter för barn och ungdomar att möta ett professionellt kulturliv och utveckla ett eget skapande bl.a. i skolan.

Stöd till de nationella minoriteternas språk och kultur

Ett särskilt stöd i syfte att främja de nationella minoriteternas språk och kultur inrättades under år 2002. Stödet inrymmer allmänt kulturstöd med inriktning mot bl.a. barn och unga.

Insatser inom filmpolitiken

Filmen har en allt viktigare roll som kulturyttring för barn och ungdomar. Filmen har en given plats som läromedel och kan vara en utgångspunkt för samtal och inspirera till eget skapande.

Flera av de viktigaste stödformerna för filmproduktion, som reglerades i prop. 1998/99:131 Ny svensk filmpolitik, har ett tydligt barn- och ungdomsperspektiv. Under år 2003 uppgick Svenska filminstitutets stöd till barnfilmsproduktion till drygt 16 miljoner kronor. En barn- och ungdomsfilmkonsulent värnar särskilt om barnfilmens ställning.

Regionala resurscentrum för film och video

Den nya mediekulturen gör inte unga till enbart mottagare utan även till skapare. På filmområdet har regeringen gett unga möjligheter till eget skapande med film och andra medier för rörliga bilder genom inrättandet av ett särskilt stöd till regionala resurscentrum för film och video. Under år 2003 fick 19 sådana resurscentrum bidrag via Svenska Filminstitutet.

Skolbioverksamhet

Svenska Filminstitutets satsning på skolbioverksamhet är ett annat exempel på en satsning på barns och ungas intresse för film. Under läsåret 2002/2003 bedrevs skolbio i 175 av Sveriges 289 kommuner.

Övriga insatser inom kulturområdet

Kultur i skolan (utgiftsområde 16, Utbildningspolitik)

Kultur i skolan har pågått mellan åren 1999 och 2001, där 15 miljoner kronor har fördelats på flera utvecklingsprojekt. Under hösten 2003

genomförde regeringen seminarium för att sprida projektens erfarenheter. Skr. 2003/04:143
En dokumentation om arbetet kommer under våren 2004 att skickas till samtliga skolor.

Kultur inom ramen för storstadspolitiken (utgiftsområde 8)

Kulturen har av flera storstadskommuner lyfts fram som en betydelsefull faktor för att nå de uppställda målen för de aktuella stadsdelarna och dess boende. Kulturinsatserna har t.ex. ökat känslan av trygghet och trivseln i bostadsområdet, stärkt identitet och hemkänsla. Många av insatserna har varit inriktade främst på barn och ungdomar. Insatser för språk- och kunskapsutveckling i förskolor och skolor har varit viktiga och fått stort genomslag, liksom olika skol- och förskolesatsningar på teater, dans och musik. Även de statliga kulturinstitutionernas reguljära verksamhet där den omfattar storstadspolitiken målsättningar inriktas ofta på barn och ungdom.

Forum för levande historia

Den 1 juni 2003 inrättades den nya myndigheten Forum för levande historia, som bland annat skall bedriva utåtriktad verksamhet med inriktning på kunskap, kultur och utbildning. Särskilt fokus skall ligga på att nå barn och unga samt vuxna i dessas närområde. Ett aktuellt projekt inom myndigheten är ett samarbete med Brottsförebyggande rådet, där ungdomars attityder, utsatthet och delaktighet med fokus på rasism, antisemitism, homofobi och islamofobi undersöks.

9.2 Insatser för barn och unga inom medieområdet

Mediepolitiken (utgiftsområde 17 samt utgiftsområde 1) omfattar dagspress, radio och television samt skydd av barn och ungdom från skadligt innehåll i massmedierna. Målen för politikområdet är att stödja yttrandefrihet, mångfald, massmediernas oberoende och tillgänglighet samt att motverka skadliga inslag i massmedierna.

Om inget annat anges utförs insatserna nedan inom ramen för mediepolitiken, utgiftsområde 17 samt utgiftsområde 1.

Radio och TV i allmänhetens tjänst

Skärpta krav i sändningstillstånden m.m.

För radio och TV i allmänhetens tjänst har kraven i sändningstillstånden skärpts vad gäller insatser för barn och ungdomar under tillståndsperioden 2002–2005. Sveriges Television (SVT), Sveriges Radio (SR) och Sveriges utbildningsradio (UR) skall enligt tillstånden ägna ökad uppmärksamhet åt program för och med barn och ungdomar samt i dessa program förmedla kulturella och konstnärliga upplevelser samt nyheter och information. Bolagen skall också ta särskild hänsyn till de språkliga behoven hos barn som tillhör språkliga eller etniska minoriteter.

Under 2003 ökade utbudet för barn och ungdom i SVT1 och SVT2 med 25 timmar jämfört med 2002, och program för målgruppen inom olika genrer fanns på tablån varje dag. Till detta kom sändningarna i den digitala Barnkanalen. Som ett komplement finns särskilda avdelningar på SVT:s hemsida som riktar sig till barn och ungdomar.

SR sände under 2003 barnprogram i P1, P2 och P4. Även Sisuradion och Sameradion erbjöd barnprogram varje vecka. Huvuddelen av SR:s programutbud för de lite större barnen och för ungdomarna sändes i P3, där man bl.a. i samarbete med Ekoredaktionen inledde ett försök med nyhetssändningar riktade till en ung publik. Liksom hos SVT finns särskilda avdelningar riktade till målgruppen på SR:s hemsida.

UR producerar och sänder i enlighet med sitt uppdrag program för förskola, ungdomsskola, vuxenutbildning och högskola. Sändningsvolymen i både radio och TV ökade under 2003 och drygt 40 procent av UR:s program riktade sig till barn och ungdom.

Insatser mot skadligt medieinnehåll

Enligt artikel 17 i barnkonventionen, som handlar om massmedias roll, skall staten bl.a. uppmuntra utvecklingen av lämpliga riktlinjer för att skydda barnet mot information och material som är till skada för barnets välfärd.

Våldsskildringsrådet

Rådet mot skadliga våldsskildringar (Våldsskildringsrådet) har arbetat med att samordna verksamhet mot skadliga våldsskildringar sedan 1990. Regeringen beslutade i juni 2003 om tilläggsdirektiv till rådet (dir. 2003:75). Tilläggsdirektiven, som bl.a. tar sin utgångspunkt i medie-sektorns förändring, innebär att rådets uppdrag blir mer aktivt, utåtriktat och resultatnriktat. Uppdraget omfattar numera också alla rörliga bildmedier, exempelvis film, TV, video, dvd, datorspel, TV-spel och Internet. Verksamheten syftar till att minska risken för skadlig mediepåverkan på barn och unga. Rådet skall ägna våldsskildringar och pornografi särskild uppmärksamhet samt ha ett tydligt genusperspektiv på sitt arbete. Rådet skall även delta i arbetet med att bekämpa förekomsten av olagligt innehåll i medierna.

Säkrare användning av Internet

Sedan hösten 2002 deltar Våldsskildringsrådet i SAFT (Safety, Awareness, Facts and Tools), ett informations- och utbildningsprojekt för en säkrare användning av Internet bland barn och ungdomar. Projektet finansieras genom EU:s handlingsplan mot olagligt och skadligt innehåll på Internet och involverar fem länder. Syftet är att öka medvetenheten om både fördelar och faror med Internet när det gäller barn och ungdomar.

Även Statens biografbyrå verkar mot skadligt medieinnehåll. Byrån granskar filmer och videogram som är avsedda att visas vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning. Biografbyrån fastställer bl.a. åldersgränser för de filmer som granskas.

Granskningsnämnden för radio och TV

Granskningsnämnden för radio och TV övervakar genom efterhandsgranskning att programföretag följer reglerna som rör innehållet i ljudradio- och TV-sändningar till allmänheten. Bestämmelser som syftar till att skydda barn från skadligt medieinnehåll finns bl.a. i radio- och TV-lagen (1996:844).

Projekt om unga flickors självbild (utgiftsområde 9, Barnpolitik)

Mot bakgrund av bl.a. artikel 17 i barnkonventionen har regeringen avsatt 6 miljoner kronor för ett ettårigt projekt med start den 1 december 2003. Syftet med projektet, som kallas för FLICKA, är att dels få till stånd en dialog med media, reklambranschen, annonsörer m.fl. om deras roll och ansvar när det gäller påverkan av barn och unga, dels få igång en diskussion och ett engagemang bland unga flickor och pojkar – i framför allt mellanstadieåldern till tidiga tonåren – om marknadskrafterna och hur de styr unga flickors och pojkars bild av sig själva.

9.3 Insatser för barn och unga inom fritids- och rekreationsområdet

Det är viktigt att barn och ungdomar tidigt skapar sig motionsvanor som varar hela livet. Vidare är det av stor vikt att i samhällsplaneringen, i skolans arbete och i andra sammanhang uppmuntra och ge möjligheter till människors motion och idrott. Barn och unga skall också erbjudas möjligheter till att delta aktivt inom föreningslivet.

Nedan redovisas de insatser som har utförts inom ramen för ungdomspolitikerna, (utgiftsområde 17), Totalförsvaret (utgiftsområde 6) samt idrottspolitikerna (utgiftsområde 17).

Insatser för barns och ungas fritidsverksamhet

Statsbidrag till ungdomsorganisationer

Regeringen ser det som angeläget att stimulera ungdomars aktiva deltagande i föreningslivet vilket stärker såväl ungdomars demokratiska utveckling som deras kunskaper och färdigheter. Ungdomsstyrelsen ger under 2004 ungdomsorganisationerna 73 miljoner i statsbidrag. Dessa medel har till största del fördelats som verksamhetsbidrag till 66 ungdomsorganisationer.

Nya statsbidragsregler trädde i kraft den 1 januari 2002 och tillämpas för första gången för bidragsåret 2004. Det nya statsbidraget kan ges i form av struktur-, utvecklings- eller etableringsbidrag samt som ett särskilt bidrag. Syftet med det nya statsbidragssystemet är att underlätta för mindre och nya ungdomsorganisationer att få verksamhetsbidrag. Under de senaste åren har det tillkommit ett antal nya ungdomsorganisationer bland de ungdomsorganisationer som får bidrag av Ungdomsstyrelsen. Medlemsantalet för ungdomsorganisationer som får statsbidrag ökar också. Under förra året fick de sammanlagt drygt 23 500 nya medlemmar i åldern 7–25 år. Det är en ökning med fyra procent.

Ungdomsstyrelsen fördelar också medel från AB Svenska Spels överskott till ungdomsorganisationernas lokala verksamheter. Hösten 2003 fördelade Ungdomsstyrelsen 142 miljoner kronor från AB Svenska Spel till ungdomsorganisationernas lokala verksamheter.

Ungdomars tillgång till mötesplatser försämrades under 1990-talet. Enligt Svenska Kommunförbundets undersökningar fanns det 1 567 fritidsgårdar i landet år 1990 jämfört med 1 350 fritidsgårdar år 2000. Ungdomsstyrelsen genomför aktiviteter för att stimulera ungdomars fritidssysselsättning, bl.a. genom fördelning av bidrag om 4 miljoner kronor till samlingslokalorganisationerna för ungdomars nyttjande av samlingslokaler.

Insatser inom Försvarsmaktens och de frivilliga försvarsorganisationernas ungdomsverksamhet (utgiftsområde 6, Totalförsvaret)

Försvarsmakten bedriver ungdomsverksamhet genom att anordna kurser för ungdomar och där förmedla information om totalförsvaret och då särskilt Försvarsmaktens uppgifter i stort, yrkesinformation, information om pliktjänstgöring och frivillig försvarsverksamhet. Verksamheten bygger på frivillighet och målsättningen är att väcka intresse för verksamheterna och underlätta en framtida rekrytering till officersyrket. Särskilt skall behovet av officerare med invandrarbakgrund och kvinnliga officerare beaktas. Verksamheten bedrivs för ungdomar som har fyllt 15 år t.o.m. det kalenderår de fyller 20 år. Den som vid ansökningstillfället inte har fyllt 18 år får inte antas utan vårdnadshavares medgivande. Hemvärnet bedriver verksamhet för ungdomar på motsvarande sätt.

Vidare bedriver de frivilliga försvarsorganisationerna utbildningsverksamhet som syftar till att rekrytera medlemmar till de frivilliga försvarsorganisationerna samt sprida totalförsvarsinformation. Under 2003 bedrevs utbildningsverksamhet för drygt 17 000 ungdomar till en kostnad av 7,6 miljoner kronor (anslaget 6:10).

Insatser för barn och unga inom idrotten

Målen för idrottspolitiken, som ingår i folkrörelsepolitiken (utgiftsområde 17), är att ge alla människor möjlighet att motionera och idrotta för att främja en god folkhälsa, att stödja en fri och självständig idrottsrörelse för alla samt att ge människor positiva upplevelser av idrott som underhållning.

Statens stöd till lokal barn- och ungdomsverksamhet inom idrotten uppgick under år 2003 till 670 miljoner kronor och skapade förutsättningar för barn och ungdomar att delta i 6,7 miljoner sammankomster med nära 58 miljoner deltagartillfällen. Deltagartillfällena fördelades mellan 60,6 procent pojkar och 39,4 procent flickor. Av deltagarna var 47 procent i åldern 7–12 år, 36 procent var i åldern 13–16 år samt 17 procent var i åldern 17–20 år. I åldern 13–20 år tränar och/eller tävlar 56 procent av pojkarna och 45 procent av flickorna.

Ökad satsning på barn och ungdomar – ”Handslaget”

Vid AB Svenska Spels bolagsstämma 2003 fattades beslut om ett särskilt bidrag till idrotten på 100 miljoner kronor. Bidraget är inledningen på en 4-årig satsning på idrottsrörelsens barn- och ungdomsverksamhet, det s.k. Handslaget mellan staten, kommunerna och idrottsrörelsen.

Bidraget syftar till att stödja och uppmuntra idrottsföreningar och specialidrottsförbund att öppna dörrarna för fler, hålla tillbaka avgifterna, satsa mer på flickors idrottande, delta i kampen mot droger och intensifiera samarbetet med skolorna. Åtgärder skall bland annat vidtas för att erbjuda barn och ungdomar, som i dag inte deltar i idrottsverksamhet, lustfyllda och hälsofrämjande aktiviteter utan krav på resultat. Vidare skall förutsättningar skapas för att flickor skall kunna utöva idrott på det sätt de själva önskar.

Idrottsföreningar skall uppmuntras att i nära samarbete med skolorna utveckla metoder som lockar alla elever till fysisk aktivitet i olika former.

Bidraget skall även användas för insatser till speciellt prioriterade områden som exempelvis: insatser på flyktingförläggningar, verksamhet för funktionshindrade, etablering av näridrottsplatser i storstadsområden i samverkan mellan föreningar och kommuner eller andra intressenter och stöd till förbund som vill pröva nya verksamhetsformer för att nå ungdomar som rör sig för lite.

Disposition av medel från överskott av värdeautomatspel

Av överskottet från AB Svenska Spels värdeautomater fick Riksidrottsförbundet år 2003 disponera vissa medel för fortsatt stöd till lokalt utvecklingsarbete av idrottsverksamhet i samarbete med SISU Idrottsutbildarna, för en nationell utbildning av ledare för barn- och ungdomsidrott och till fortsatta insatser för unga idrottsledare i samarbete med SISU Idrottsutbildarna, för projektet ”idrottsresurser på lika villkor”, vars övergripande syfte skall vara att verka för att en rättvis fördelning sker av samhällets resurser för idrottsverksamhet, samt till lokala idrottsanläggningar för barn- och ungdomsverksamhet.

10 Barnets rätt till delaktighet och inflytande m.m.

Skr. 2003/04:143

En av barnkonventionens grundprinciper, artikel 12, slår fast barnets rätt att få uttrycka sina åsikter och att, utifrån ålder och mognad, få dessa beaktade i alla frågor som rör barnet. Artikel 12 innehåller två dimensioner; dels den kollektiva rätten till inflytande, dvs. barns och ungas rätt till inflytande i alla frågor som rör dem, innefattande inflytande över de verksamheter som barn och unga brukar, deras närmiljö och över politiska beslut som påverkar dem (en demokratiaspekt), dels handlar den om det enskilda barnets rätt att få komma till tals och bli respekterad i frågor som rör honom eller henne direkt.

10.1 Insatser för barns och ungas delaktighet och inflytande

Den individuella rätten för barnet eller den unge att bli hörd finns numera införd i de lagar som reglerar olika beslut och processer som rör enskilda barn och unga. När det gäller de insatser som har vidtagits inom olika politikområden för att öka kunskapen och metodutvecklingen kring lagarnas tillämpningsområden etc. hänvisas till respektive sakavsnitt.

Insatser för att bidra till och öka barns och ungas kollektiva inflytande och delaktighet och inflytande sker inom ramen för bl.a. demokratipolitiken (utgiftsområde 1), barnpolitiken (utgiftsområde 9), ungdomspolitiken (utgiftsområde 17) och utbildningspolitiken (utgiftsområde 16).

Ett av de långsiktiga målen som riksdagen beslutat om för demokratipolitiken (prop. 2001/02:80, bet. 2001/02:KU14, rskr. 2001/02:190) berör särskilt ungdomar: ”Medborgarnas möjligheter att påverka den politiska processen skall bli mer jämlika än de är i dag. Andelen ungdomar, arbetslösa och personer med utländsk bakgrund som deltar i den politiska processen skall öka.”

Vidare syftar såväl barn- som ungdomspolitiken till att öka barns och ungas inflytande och delaktighet i frågor som rör dem. Både barn- och ungdomspolitiken målformuleringar understryker vikten av att barn- och ungdomstiden har ett egenvärde och att barn och unga skall respekteras; vilket innefattar en ovillkorlig rätt att bli hörd i frågor som rör dem.

Målet för barnpolitiken är att: ”Barn och unga skall respekteras, ges möjlighet till utveckling och trygghet samt delaktighet och inflytande”.

Ungdomspolitiken omfattar såväl en inflytande- som resursaspekt i synen på unga människor genom målen om att: ”Ungdomar skall ha verklig möjlighet till inflytande och delaktighet” samt att ”Ungdomars engagemang, inflytande och kritiska tänkande skall tas till vara som en resurs”.

Nedan följer en sammanställning av de insatser som redovisas i statsbudgeten 2004 för att öka barns och ungas delaktighet och inflytande i olika frågor som rör dem.

Tid för demokrati (utgiftsområde 1, Demokratipolitik)

Regeringens utvecklingsarbete för folkstyrelsen – Tid för demokrati – har avslutats och utvärderats. Det övergripande målet med Tid för demokrati var att öka medborgarnas medvetenhet om och deltagande i den demokratiska processen.

Stödet för demokratiutveckling reglerades i förordning (2000:648) om statliga projektbidrag för utveckling av den svenska folkstyrelsen. Cirka 142 projekt beviljades stöd för cirka 19 miljoner kronor. Projekten hade stor geografisk spridning och riktade sig till flera olika målgrupper, däribland ungdomar. Ungdomsorganisationerna hör till dem som har beviljats stöd för demokratiprojekt. Projekten riktade till ungdomar visar bl.a. på förbättrade förutsättningar för ungdomars engagemang i skola och föreningsliv (elevråd, ungdomsråd, förbättrad dialog mellan unga och beslutsfattare).

Skolans samverkan med politiska partier (utgiftsområde 16, Utbildningspolitik)

Myndigheten för skolutveckling har haft regeringens uppdrag att ta fram ett informationsmaterial om förutsättningarna för skolan att samverka med politiska partier, deras ungdomsförbund och andra samhällspolitiskt engagerade organisationer utifrån den demokratiska värdegrund som skall prägla hela skolans arbete. Myndigheten har tagit fram skriften Politik i skolan (se www.skolutveckling.se/utvecklingsteman/vardegrunden), som syftar till att vara ett stöd till skolor och främja en positiv utveckling av samverkan mellan skolan och politiska organisationer av olika slag.

Ålderssammansättningen i kommittéer, styrelser m.m. (utgiftsområde 17, Ungdomspolitik)

Ungdomars kompetens och synpunkter i olika samhällsfrågor bör tas till vara i betydligt större utsträckning, varför det är angeläget att få in fler ungdomar i de statliga myndighetsstyrelserna och i statliga kommittéer. Regeringen följer regelbundet upp ålderssammansättningen i statliga styrelser, nämnder och kommittéer och analyserar utvecklingen under det senaste året.

Insatser för att låta barn och unga själva komma till tals i frågor som rör dem

Insatser för att öka barns och ungas inflytande i kommunerna

Ungdomsstyrelsen arbetar kontinuerligt med att söka öka barns och ungas inflytande i kommunerna. Den enkätundersökning som Ungdomsstyrelsen i slutet av år 2003 ställde till samtliga kommuner besvarades av 241 av de 290 kommunerna samt i 38 av 49 stadsdelar. Antalet kommuner och stadsdelar som har någon typ av inflytandeforum har ökat avse-

värt under de senaste fem åren och är nu uppe i 157 kommuner och stadsdelar. Nästan hälften (48 procent) av dem som var engagerade i inflytandeforum under 2003 var i åldern 13–15 år och 40 procent i åldern 16–18 år. Vidare var andelen flickor 56 procent och andelen pojkar 44 procent av de aktiva i inflytandeforum.

Ungdomsstyrelsen har genomfört en försöksverksamhet med lokal uppföljning av ungdomspolitiken (LUPP) i vilken nio kommuner har deltagit. Syftet var att öka kommunernas kunskaper om ungas levnadsvillkor i den egna kommunen. Projektet har bl.a. inneburit att ungdomar i olika åldersgrupper besvarat enkäter om deras situation i skolan och på fritiden och hur de ser på framtiden. En utvärdering av projektet har genomförts som visar att projektet har gett en bra kunskapsbas från vilken ungdomspolitiken kan utvecklas vidare.

*Arbetsgrupp om inflytandefrågor inom förskolan och skolan
(utgiftsområde 16, Utbildningspolitik)*

Den 18 mars 2003 tillsattes en arbetsgrupp inom Utbildningsdepartementet med uppgift att utreda möjligheten till utökat barn-, elev- och föräldrainflytande i förskola, fritidshem, skola och vuxenutbildning. I enlighet med uppdraget presenterade arbetsgruppen ett antal förslag i promemorian *Var-dags-inflytande* (Ds 2003:46). Arbetsgruppen föreslår bl.a. att alla förskolor och skolor skall ha ett inflytanderåd för att tillgodose elevers och föräldrars kollektiva inflytande, att försöksverksamheten med lokala styrelser med brukarmajoritet permanentas, samt att rektor ges ett utökat ansvar för att främja och utveckla ett aktivt elevinflytande. Promemorian har remissbehandlats.

Barnministerns referensgrupp (utgiftsområde 9, Barnpolitik)

Under hösten 2001 tillkom barnministerns barn- och ungdomsreferensgrupp som ett led i att bredda och fördjupa barnministerns kontakter med barn och unga. Gruppen består av ett fyrtiotal flickor och pojkar i åldern 13–18 år med olika bakgrund från olika delar av Sverige.

Syftet med gruppen har varit att den skall utgöra ett forum för ministern, med tjänstemän, att ta upp och diskutera utvalda och specifika frågor som berör barn och unga. Fram till våren 2004 har tre möten ägt rum med dessa barn och ungdomar. Referensgruppen har bl.a. bidragit med underlag inför regeringens rapportering till FN:s kommitté för barnets rättigheter hösten 2002.

11 Barnets rättigheter i det internationella utvecklingssamarbetet

Barnkonventionen genomsyras av tanken på internationellt samarbete, vilket även inkluderar biståndsverksamheten. Detta framgår bl.a. särskilt av artikel 4 i vilken understryks att konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att genomföra barnets rättigheter och i fråga om

ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter skall staterna vidta sådana åtgärder med utnyttjande till det yttersta av sina tillgängliga resurser och, där så behövs, inom ramen för internationellt samarbete.

Nedan redovisas insatser för barn och deras rättigheter inom ramen för det internationella biståndet (utgiftsområde 7).

Insatser för barn inom biståndsverksamheten (utgiftsområde 7, politikområde Internationellt utvecklingssamarbete)

Inom ramen för utrikesdepartementets översyn av barnfrågor i biståndet har barnkonventionen lyfts fram som ett instrument för att konkretisera rättighetsperspektivet i biståndet. Särskilda kartläggningar och strategier har utarbetats för barn i särskilt utsatta situationer. En sammanhållen politik och ett systematiskt barnrättsperspektiv i det internationella utvecklingssamarbetet, i FN-konferenser samt i de svenska biståndsmålen har med regeringens skrivelse 2001/02:186 Ett barnrättsperspektiv i internationellt utvecklingssamarbete, och i regeringens proposition om gemensamt ansvar för global utveckling (prop.2002/03:122) Gemensamt ansvar – Sveriges politik för global utveckling, formulerats och bekräftats i efterföljande betänkande från riksdagen: Utrikesutskottets betänkande 2003/04:UU3 Sveriges politik för global utveckling och skrivelse rskr. 2003/04:112. Ett systematiskt barnrättsperspektiv genomsyrar också arbetet inom hela utrikesförvaltningen, centralt och i fält, genom många multilaterala och bilaterala kanaler.

Det svenska biståndets direkta barninriktade insatser har fördubblats sedan barnkonventionens ikraftträdande år 1990 och beräknas i dag uppgå till närmare 3 miljarder kronor per år. Stöd till barn ges indirekt också genom insatser för god samhällsstyrning, naturbruk, landsbygdsutveckling m.fl. sektorer.

De främsta kanalerna för svenska barninriktade biståndsinsatser är UNICEF, EU och Sida. Bland enskilda organisationer är regeringens samarbete fortlöpande främst med Rädda Barnen, ECPAT Sverige och Svenska Unicef-kommittén. Basbudgetstödet till UNICEF uppgick år 2003 till 300 miljoner kronor och beräknas uppgå till 340 miljoner kronor år 2004.

Insatser för social trygghet och barn inom samarbetet med Central- och Östeuropa (utgiftsområde 7, politikområde 9. För redovisningar avseende 2004 och framåt, är det politikområde 8)

Huvudinriktningen i de svenska insatserna inom samarbetet med Central- och Östeuropa var under år 2003 att bidra till att bygga upp och reformera hållbara, effektiva och rättvisa socialtjänstsystem på lokal och regional nivå. I detta arbete har stöd till utsatta barn givits speciell uppmärksamhet och särskilt stöd har gått till att förebygga och motverka institutionalisering av barn. I samma anda har Sverige gett stöd till en internationell konferens under temat institutionsvård som lett till uppföljande studiebesök av personer från social- och utbildningsministerierna i Ryssland. Sverige har fortsatt under 2003 gett stöd till att utveckla socialtjänst och utbilda socialarbetare i bl.a. Ukraina och Ryssland. Projekten

har även innefattat samarbete med domstolar i syfte att minska behovet av fängelsevård för ungdomar.

Ett speciellt område är kampen mot människohandel, som har en hög prioritet i svensk politik och utvecklingssamarbete. En stor del av de personer som faller offer för människohandel är flickor och pojkar under 18 år. Sedan 2001 har mer än 100 miljoner kronor avsatts för insatser för att bekämpa människohandel i Central- och Östeuropa, inklusive västra Balkan. Som exempel kan nämnas insatser till stöd och skydd för offer genom upprättande av skyddat boende på Balkan, i Moldavien och Ukraina. Flera större informationsprojekt som vänder sig till personer som riskerar att falla offer för människohandel har också fått stöd. Inom kort kommer ett informationsprojekt i Baltikum som särskilt riktar sig till ungdomar och skolor att inledas och i informationsmaterialet ingår bl.a. den svenska filmen Lilja 4-ever.

Regeringen har vidare antagit en strategi för att bekämpa människohandel genom Sveriges internationella utvecklingssamarbete (Fattigdom och människohandel. En strategi för bekämpning av människohandel genom Sveriges internationella utvecklingssamarbete, Utrikesdepartementet 2003). I strategin understryks vikten av att förstärka och utveckla redan pågående program för fattigdomsbekämpning som har bäring på människohandel.

Översikt av statsbudgetens utgifts- och politikområden

Skr. 2003/04:143
Bilaga 1

Nedan lämnas en översikt av statsbudgetens samtliga utgifts- och politikområden.

Utgiftsområden

Utgiftsområde 1.	Rikets styrelse
Utgiftsområde 2.	Samhällsekonomi och finansförvaltning
Utgiftsområde 3.	Skatt, tull och exekution
Utgiftsområde 4.	Rättsväsendet
Utgiftsområde 5.	Internationell samverkan
Utgiftsområde 6.	Försvar samt beredskap mot sårbarhet
Utgiftsområde 7.	Internationellt bistånd
Utgiftsområde 8.	Invandrare och flyktingar
Utgiftsområde 9.	Hälsovård, sjukvård och social omsorg
Utgiftsområde 10.	Ekonomisk trygghet vid sjukdom och handikapp
Utgiftsområde 11.	Ekonomisk trygghet vid ålderdom
Utgiftsområde 12.	Ekonomisk trygghet för familjer och barn
Utgiftsområde 13.	Arbetsmarknad
Utgiftsområde 14.	Arbetsliv
Utgiftsområde 15.	Studiestöd
Utgiftsområde 16.	Utbildning och universitetsforskning
Utgiftsområde 17.	Kultur, medier, trossamfund och fritid
Utgiftsområde 18.	Samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande
Utgiftsområde 19.	Regional utveckling
Utgiftsområde 20.	Allmän miljö- och naturvård
Utgiftsområde 21.	Energi
Utgiftsområde 22.	Kommunikationer
Utgiftsområde 23.	Jord- och skogsbruk, fiske med anslutande näringar
Utgiftsområde 24.	Näringsliv
Utgiftsområde 25.	Allmänna bidrag till kommuner
Utgiftsområde 26.	Statsskuldräntor m.m.
Utgiftsområde 27.	Avgiften till Europeiska gemenskapen

Politikområden (PO)

PO 01	Effektiv statsförvaltning
PO 02	Finansiella system och tillsyn
PO 03	Skatt, tull och exekution
PO 04	Rättsväsendet
PO 05	Utrikes- och säkerhetspolitik
PO 06	Försvarspolitik
PO 07	Skydd mot olyckor
PO 08	Internationellt utvecklingssamarbete
PO 09	Samarbete med Central- och Östeuropa

PO 10	Integrationspolitik
PO 11	Storstadspolitik
PO 12	Migrationspolitik
PO 13	Hälsa- och sjukvårdspolitik
PO 14	Folkhälsa
PO 15	Barnpolitik
PO 16	Handikappolitik
PO 17	Äldrepolitik
PO 18	Socialtjänstpolitik
PO 19	Ersättning vid arbetsförmåga
PO 20	Ekonomisk äldrepolitik
PO 21	Ekonomisk familjepolitik
PO 22	Arbetsmarknadspolitik
PO 23	Arbetslivspolitik
PO 24	Jämställdhetspolitik
PO 25	Utbildningspolitik
PO 26	Forskningspolitik
PO 27	Mediepolitik
PO 28	Kulturpolitik
PO 29	Ungdomspolitik
PO 30	Folkrörelsepolitik
PO 31	Bostadspolitik
PO 32	Regional samhällsorganisation
PO 33	Regionalpolitik
PO 34	Miljöpolitik
PO 35	Energipolitik
PO 36	Transportpolitik
PO 37	IT, tele och post
PO 38	Näringspolitik
PO 39	Utrikeshandel, export- och investeringsfrämjande

Skr. 2003/04:143

Bilaga 1

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 6 maj 2004

Närvarande: statsministern Persson, ordförande, och statsråden Ulvskog, Pagrotsky, Messing, Engqvist, Lövdén, Ringholm, Bodström, Sommestad, Lund, Nykvist, Andnor, Nuder, Johansson, Hallengren, Björklund, Holmberg, Jämtin

Föredragande: statsrådet Andnor

Regeringen beslutar skrivelse 2003/04:143 Redovisning av regeringens insatser för barn och unga i statsbudgeten för år 2004